

JURIIDILINE AJAKIRI

ÕIGUS

TOIMETUS:

A. Luiga, J. Lõo, R. Rägo, M. Täevere, O. Tief.

Sisu:

Maaseadusega võõrandatud maade eest tasu maksmise küsimus — J. Jans. — Tsiviilkohtu korraldus — T. Grünthal. — Pärandusmaksu-seaduse pärandusvara hindamisreeglite kohaldamine — G. Sehwald. — Riigikohtu tegelus. — Riigikohtu otsused 1925 a. lhk. 25—40.

Maaseadusega võõrandatud maade eest tasu maksmise küsimus

ligineb lõplikule lahendusele, sest Riigikogu vastav komisjon on sellekohase seaduseelnõu esimesel lugemisel vastu võtnud ja teine lugemine on pooleli. On arvata, et veel II Riigikogu suudab otsuse anda. Sellepärast on ajakohane, kui veel kord tasuprobleemi asjus sõna võetakse et ajaloolises vaidluses kõik seisukohad selgitataks.

Käesoleva kirjatüki autor on „Õiguses“ juba kahel korral küsimust käsitelnud, nimelt artiklites: „Mõned jooned meie agrar-seadusandluse arenemisloost“ („Õigus“ nr. 6 — 1924) ja „Riigivõimu suvereni-teedi piiridest meie maareformi küsimuses“ („Õigus“ nr. 1 ja 2 — 1925), kuid ajalooliselt arenenud vahekordade keerukuse pärast oli võimatu tähendatud artiklite piirides vaidlusainet kõigekülgsemalt valgustada. Käesolev kirjutus arendab mõlema ülalmainitud artikli teesi edasi ja toob uut materjali senisele juurde töötava rahva õiguste kaitseks senise valitseva kihi prentensioonide vastu, jäädes selle juures kind-

lasti erapooletu teadusliku loogika pinnale. Autor on oma artiklites väljendatud seisukohani jõudnud Eestimaa õiguse ajaloo allikate kriitilise läbitöötamise teel. Arvan, et allpool toodud seadusandliste aktide tekstid iseene eest räägivad.

1. Seisukohtade kindlaksmääramine.

Tasumaksu-küsimuses on loogiliselt võimalikud kaks seisukohta: jaatav ja eitav. Riigikogu vastav komisjon oma enamuses ühes Vabariigi Valitsusega pooldab tasu maksmist, kuna osa meie parlamendi koosseisust on selle vastu. Seaduseelnõu teisel lugemisel vaieldakse praegu komisjonis ainult tasu suuruse üle, mis iseeneest põhimõtteliselt palju huvitavat pakub. Tasu maksmise põhimõtteliste pooldajate loogika on küllaldase reljeefsusega väljendatud „Võõrandatud mõisate endiste omanikkude seltsi“ esindajate märgukirjas Vabariigi Valitsusele 16. maist 1924. a., Riigikogu komisjoni aruandja Anderkopp'i artiklites „Vaba Maas“ ja prof. Uluots'a

kõnes Akadeemilises Põllumajanduslikus Seltsis 25. nov. 1925. a., mis on refereeritud „Vaba Maa“ 277. nr. 1925. a., mis-sugusele referaadile mingisugust dementit prof. Uluots'a poolt pole järgnenud ja mida seega kõne sisu õigeks edasiandmiseks tuleb lugeda. Pealegi käib ta hr. Anderkopp'i ja teiste tasumaksu-pooldajate seisukohaga kokku.

Endiste mõisaomanikkude seisukoht on selge: täielik tasu turuhinna piirides, mis-suguse nõudmise aluseks on B. E. Ö. III köite § 868. p. 6. Selles suhtes on poolte poolt „Õiguses“¹⁾ juba sõna võetud. Täpsalt formuleerimata on seisukoht, mida avalikult kaitsevad hr. Uluots ja Anderkopp ning mida tuleb Eesti seltskonna alalhoidliku osa seisukohaks pidada. Prof. Uluots on oma mõtteid järgmiselt arendanud.

Kõige pealt on ta konstateerinud, et peale Nõukogude Venemaa ja Läti ükski teine, uus riik pole maid tasuta võõrandanud. Poola, Tšehhoslovakkia, Ungari ja Rumeenia maksavad tasu, kuid mitte turuhinnale vastavalt. Eestimaa õigusajaloo vaatepunktilt leiab ta, et kõiki mõisaid ei tule vägivaldla sünnitusteks pidada, vaid paljud on maavalitsejate poolt teenete eest antud. Ka Rootsi ajal olla hulk mõisaid sel viisil kingitud. Nende suhtes on tema vaade: „Mõisate juriidiline alus loodi sellekohase maahärra kaudu saadava loa abil.“

Edasi leiab prof. Uluots, et „üldine tõsiasi on aga küll, et maade äravõtmine esivanemate käest on sündinud väevõimuga.“ . . . „Kogu orjuse aja kestusel on mõisad vägivaldla ja võimu kasutanud.“ „Teiseks ei saa ju kord antud õigusi maa peale igavesteks lugeda.“

Tähtsam osa prof. Uluots'a kõne kokkuvõttest on „Vaba Maa“ järele järgmine:

„Kuid ajaloolistest andmetest on raske praktilisi, iseäranis juriidilisi järeldusi teha. Loobudes tasu maksmisest maade võõran-

damisel sellepärast, et mõisad on vägivaldla sünnitus ja nad on võimu tarvitanud, peaksime kõrvale heitma ristiusu, kirjaviisi, igasugused õiguslikud instituudid jne., mis on samuti sissetungijate produktid. Võttes aluseks maade eest tasu maksmise küsimuse lahendamisel meie sõjaväe edurikka tegevuse vaenuväljal, samuti endiste mõisaomanikkude õiguste ning lepingute tühistamise, tuleks võõrandada tasuta ka kõik praegused talumaad, sest et need omal ajal mõisnikkude käest on ostetud ja sõjavägede poolt kommunistide käest päästetud.

Käsitelles tasu maksmise jaatavat seisukohta peaks küll nimetama välise arvutuse ja propaganda küsimust. Sel juhul, kui meil võõrandamisel maade eest tasu ei makstaks, vaadatakse meie kui idakultuuri liikmete, kui enamlaste peale. Välismaa ei avaks Eesti äriridele ja ettevõtetele krediiti. Siseärimehed laseksid raha välismaale valguda konfiskatsiooni kartusel. Propaganda Eesti vastu muutuks laiapiiriliseks. Surve Eesti vastu võtaks ametliku iseloomu, nagu praegu Läti suhtes näha. Tuleks meilgi siis oma sisemisi küsimusi Rahvasteliidu ees lahendada. Edasi, ei või ju midagi muidu ära võtta isikuilt, kes milleski süüdi ei ole, kelle omagi isa võib-olla alles ori oli, kes oma töö ja vaeva kasutada olnud maasse matnud. Ka mõjuks muiduvõtmine rahva peale demoraliseerivalt; siis hakataks kõiki asju tasuta omandama, vargused, röövimised jne. muutuksid sagedaks ja raske oleks edaspidi üldse kõlblisi ja õiguslisi tugesid üles seada. Keeruliseks muutuks ka küsimus endistele mõisatele võla usaldajatega. Nende käest mõisate ja maade tasuta äravõtmisel ei jääks neile mingisugust panti antud laenude kindlustuseks.

Keeruliseks küsimuseks tasu maksmisel on maa õige hinna ja väärtuse kindlaksmääramine. Ei ole ju maad vabas tsirkulatsioonis liikuvad asjad, millele täiesti kindlat hinda saaks määrata. Pealegi ei ole meil pärast, samuti ka enne Maasea-

1) vaata „Õigus“ nr. 1 ja 2 — 1925. a.

duse maksmapanemist mingisugu t maa turuhinda olemas. Seesugust hinda ei olnud ka okkupatsioonipäevil. Vene ajutise valitsuse ajal 1917. a. suvel keelati Kerenski¹⁾ poolt maade vabamüük; tegelikult ulatub maade turuhind ka nimelt selle ajani. Et maade hindamise küsimust õiglaselt lahendada, tuleks aluseks võtta Lääne-Euroopa jurisprudentsi mõisted, mille järele tasu oleneb objekti väärtusest, mis sellel olemas tema üleandmise ajal uuele omanikule. Hindamisel võiks võtta aluseks: Põhja-Eesti jaoks maksu andmed ja Lõuna-Eesti jaoks kadastri andmed, nagu see ka Valitsuse seaduseelnõus ettenähtud. Kuigi need andmed ei ole otsekohe maade müümise ja ostmise jaoks mõeldud ja tõsioludest ehk osalt kaugel seisavad, kõlbaksid nad siiski, sest et nende kokkuseadjateks olid mõisnikkude maapäevad (Lõuna-Eestis) ja kolleegiumid (Põhja-Eestis), kes maa iseloomu ja väärtust arvestasid.

Maa hinna suhtes jõuab prof. Uluots lõpuks seisukohale, et mõisnikkude eneste hindamise põhjal Vene rublades arvutatud summad tuleks 20-ga korrutada, sest nii kallis olnud Vene rubla Maaseaduse alul.

Nagu sellest näha, tunnistab meie seltskonna konservatiivne osa eraomanduse puutumata põhimõtet, kuid otsib selle juures teid, et turuhinna maksmisest võõrandatud maade eest mõõda pääseda. Selleks on leitud tagauks mõisnikkude eneste maahindamis-andmete kaudu, mis ei arvestanud maa turuväärtust.

Tasu maksmise vastased rajavad oma seisukohta järgmistele teesidele:

1. Balti suurmaaomandus on ajalooliselt kujunenud välisel survele käputäie mõisnikkude kasuks ja tema tasuta likvideerimine vastab rahva suure enamiku õigusetundele.

2. Eesti Vabariigi majandusline seisukord ei võimalda tasu maksmist, kuna see-

1) Viktor Tšernovi?

juures teada on, et suurem hulk endistest mõisnikkudest, keskmise Eesti kodanikuga võrreldes, on rikkad inimesed.

3. Balti mõisnikkude suurmaaomanduse õiguslik alus on mitmeti vaieldav.

2. Mõned kriitilised märkused antud seisukohtade kohta.

Selles artikli osas tuleb ligema vaatluse alla võtta eriti prof. Uluots'a poolt formuleeritud ja Riigikogu komisjoni poolt aktsepteeritud seisukoht, kuna teisi on juba võrdlevalt hinnatud artiklis: „Riigivõimu suvereniteedi piiridest maareformi küsimuses“ ja käsitellakse veel eriliselt selle kirjutuse lõpposas.

Kõige pealt paistab kõne alla tulevast seisukohast silma, et ta põhjendused on üksteisega vastolus. Peab eraomandus puutumata olema, sest tema rikkumine tooks kaasa rahva kõlbluse langemise (varguste, röövimiste jne. arvu kasvamise), siis ei võiks teist arvamist olla, kui et tuleb turuhinnale vastavalt maksa täis tasu. Võetakse aga tasu maksmisel võõrandatud varanduse hindamise aluseks mõisnikkude eneste poolt toimepandud kadastrereerimise andmed, mis teadupärast sugugi müügiväärtust ei väljenda, siis on see täie teadmiseiga toimetatav endiste mõisaomanikkude varanduse osaline ekspropriatsioon ühes rahvusvahelise äri-ilma tüssamise katsega. Kui näit. võõrandatud mõis on 100 000 rubla väärt ja kui tema eest kunstliku arvestuse põhjal makstakse tasu ainult 20 000 rubla, siis on selle juures ometi 80 000 rubla suuruses võõrast varandust tasuta ära võetud.

Teine silmapaistev antud seisukoha iseärasus on see, et tema pooldajad arvestavad Lääne-Euroopa äri- ja rahameeste ringkondade arvavat arvamist, kes Eesti peale survethakkavat avaldama, kui mõisad tasuta võõrandatuiks tunnistatakse. Ka omamaa äri- ja rahamehed „laseksid raha välismaale valguda konfiskatsiooni kartusel“. Mis Eesti Vabariigi elanikkude suurem

hulk, kes ei ole äri- ja rahamehed, tasumaksu kohta arvab, see ei ole nähtavasti tähelepaneku väärt. Eesti rahvale tahtakse peale sundida Lääne-Euroopa tagurliste ringkondade vaated, sest ka Lääne-Euroopas on mitmesuguseid arvamisi. Mis puutub omamaa ärimeestesse, siis on nendel vististi rohkem põhjust oma rahadega maalt välja kolida, kui tasusummasid välja maksma hakatakse. Kellegi taskust peavad väljaantavad summad ometi tulema ja ma arvan, et ka meie ärimeestel oma rahakott tuleb avada. Kui aga nendel otsekohe oma taskust raha välja laduda tarvis ei peaks olema, siis tähendab nendele ometi elanikkude ostujõu vähenemine midagi. Nii et Eesti Vabariigi äri-ringkondade vaated ei pruugi sugugi prof. Uluotsa poolt formuleeritud seisukohaga ühte langeda. Kindlasti on temaga päri kõik võõrandatud mõisate omanikud, kuid ainult tasumaksu põhimõttelise jaatamise küsimuses, mitte aga tasu suuruse määramises. Seega ei oleks prof. Uluotsa ja Riigikogu komisjoni selja taga tõepoolest ühtegi Eestimaa elanikkude ringkonda. Mis välismaalased prof. Uluotsa argumentatsiooni kohta ütlevad, on ka veel küsitav.

Eldasi peab tähendama, et prof. Uluotsa ja teiste tema mõttevendade argumentatsioon ei ole midagi omapärast, vaid kajastab Balti Saksa esindajate väidete Eesti „omapäraseks“ tegemist. Näit. tõendab prof. Berendts, et kreedidiusaldus kaob Eesti vastu, kui ei maksta täit tasu võõrandatud maade eest. Prof. Uluots ütleb, et see usaldus kaob, kui üldse tasu ei anta. Kui natuke antakse, siis ei kao. Samuti arvab Berendts, et Lääne riigid eestlasi enamlasteks peavad, kui endised mõisnikud mõisate eest vääriulist tasu ei saa. Uluots loeb eestlasi enamlasteks, kui nad mõisnikkudele mõisate eest midagi ei maksa. Kui nad mõne protsendigi turuväärtusest annavad, siis jäävad nad eurooplasteks. Ja nii igas punktis.

Balti endise mõisnikuseisuse agitatsioon Eesti ja Läti vastu on praegu küllalt intensiivne, nii et vaevalt sinna midagi võib juurde lisada, kui tasuta võõrandamine läbi viiakse. Ma toon selle tõenduseks II Riigikogu Balti Saksa rühma liikme de Vries'i kõne kokkuvõtte, mis ta läinud (1925.) aastal Põhja-Ameerika Ühisriikides parlamendiliidu kongressil pidanud, misjuures tal Eesti parlamendi vastavalt komisjonilt kongressist osavõtmiseks volitus olnud. Tsitaat on tõlge ingliskeelsest kongressi protokollist¹⁾.

„Hr. Axel de Vries, Eestist.

Hr. Axel de Vries, Eesti parlamendi liige, avaldab, kõneldes saksa keeli, oma headmeelt selle üle, et nõndanimetatud agraarreformide küsimust on Lääne-Euroopa riikides avalikult arutatud, peale selle, kui lõplikult selgunud, et nõndanimetatud reformid enamalt jaolt on sihitud vähemusrahvuste vastu. Eesti vähemusrahvuse liikmeilt on nende varandus lihtsalt ära võetud, röövitud. Vana inglise ütluse üle „My home is my castle“ (Minu kodu on minu kants) naerdakse nüüd Eestis. Endised maaomanikud, kellelt nende maad ära võetud, saavad tasu 75 tsendi suuruses kahe ja poole aakri eest. Tema kodumaal, Eestis, tegi üks enamuse liider, viimaseid riigi poolt tehtud maakorraldusi kaitstes, tsüünilise ettepaneku vähemusrahvusega talitada kui metsloomadega. Parema abinõu vähemusrahvuse vastupanekut hävitada, tähendas see liider, olevat tema selgroo murdmine. Selle halastamata mõtteviisi tagajärjel näeb varemalt nii ilus ja naeratav Eesti nüüd välja, nagu oleks tema pinnal peetud hirmsat sõda; igal pool mahapõlenud ja hävitatud ehitused ning majandusliste asutuste kokkuvarisemine. Samasugust laastamistööd on tehtud ka naabermaade vähemusrahvuste kallal.“

1) Tõlge ei ole autori tehtud. J. J.

Kui vähe Riigikogu tasumaksu-komisjoni enamuse seisukoht endisi mõisaomanikke rahuldab, on siit näha, ja Rahvasteliiduni on ainult veel üks samm, mis astutakse, kui Riigikogu on otsuse annud. Prof. Uluotsa argumentidel pooliku tasu asjus on niiviisi ka välise surve ärahoidmise suhtes põhi alt ära.

Juriidiliselt kõige tähelepanekuväärilisem osa prof. Uluotsa kõnest on tema seletus meie vabadussõja tulemuste mõju üle õigusliste vahetõrgete kujundamisel Eesti Vabariigis. Ta on selles suhtes, nagu juba eespool seletatud, ütelnud:

„Võttes aluseks maade eest tasu maksimise küsimuse lahendamisel meie sõjaväe edurikka tegevuse vaenuväljal, samuti endiste mõisaomanikkude õiguste ja lepingute tühistamise, tuleks võõrandada tasuta ka kõik praegused talumaad, sest et need olid omal ajal mõisnikkude käest ostetud ja sõjavägede poolt kommunistide käest päästetud.“

Kõige pealt olgu tähendada, et Eesti väed mitte üksi kommunistide vastu ei võidelnud, vaid kõige verisemad ja ägedamad lahingud löödi Landeswehriiga. Sellest vaikib meie professor, kuigi teada on, et Eesti vägi kommunistidele võrdlemisi nõrka vastupanu avaldas, missugune asjaolu von der Goltz'ile tema oma sõnade järele Landeswehri sõjakäigu algamiseks julgust andis¹⁾. On kindel tõsiasi, et Eesti sõjavägi meie Vabadussõja ajal laiali oleks jooksnud, kui välja oleks kuulutatud, et parunitele võõrandatud maa eest siiski tasu tuleb maksa, hoolimata Landeswehri löömisest. Mis mõte oleks ka olnud sõdida, kuna on teada, et oma raha eest igal dool maad võib saada ilma ühegi sõjata.

Kõige lugupidamise juures Tartu ülikooli õigusteaduskonna poolt esitatud „Lääne-Euroopa jurisprudentsi mõistete“

vastu peame siiski enesele küsimuse ette panema: kelle huvides ja kelle käsul meie siis õige oma vabadussõda pidasime? Ja mis vabadus see on, mida kätte peame võidelnud olema, kui meie oma ajaloolisest orjahärradest ikkagi lahti ei saa, vaid lootusetu võlgnikkudena neid edasi peame orjama? Tõepoolest, meie seisukord on palju pahemaks muutunud, kui see oli Vene ajal, sest meil on veel oma sõjavõlad (ka Landeswehri sõja kulud) maksa ja sama Lääne-Euroopa, kelle jurisprudentsiga meid kollitatakse, nõuab Eestilt ka veel tsaariaegsete võlgade maksmist. Lääne-Euroopa tunnustab ise avalikult, et Balti riigid etendavad nõndanimetatud *cordons sanitaires* osa ja on Vene enamuse Läände tungimisel kaitsevalliks, kuid meie kasuks ei arvestata selle juures midagi. Kuulsal Lääne jurisprudentsil peab ikkagi ka mingisugune kõlbline alus olema ja temas teatud loogika sisalduma. Ise oma kasude vastu, enese majanduslike orjastamise otstarbel ei või ükski rahvas sõda pidada. Särerdust jurisprudentsi ei ole, mis säärast põhimõtet tunnustaks.

Eesti Vabariigi eest võitlesid ainult Eesti sõdurid. Saksa parunid kas tungisid Landeswehri hulgas temale kallale või võitlesid Judenitši ettevõtte kordamineku eest, mille otstarve oli niihästi Vene kui Balti suurmaaomanduse huvide kaitse. Kui nüüd Eesti Vabariigi pooldajate mõte ajaloolises heitluses teoks sai, siis on loomulik, et mitte Balti parunite ega Vene monarhistlike emigrantide huvid ning vaated ei pea meie õigusliku korra aluseks olema, vaid Eesti Vabariigi piirides elutsevate töötavate hulkade huvid ning vaated. Eesti Vabadussõja juriidiline tulemus peab olema 600 mõisniku perekonna õigusliku ja majanduslike ülevõimu kõrvaldamine miljonilise rahva huvides.

Otse saatuline on, et Eesti Tartu ülikooli õigusajaloo professor kõik õigusajaloolised sündmused eestlaste kahjuks iga-

1) Vaata: v. der Goltz, Meine Sendung in Finnland und im Baltikum.

nenuks peab ja meie mõisnikuseisuse õigused Maaseaduse andmisel B. E. S. III kõite mõttes vastuvaidlematuiks tunnistab. Mitte ühte ainust argumenti oma rahva kasuks ei tule talle meelde! Ainuke asi, millega ta eestlaste kasuks opereerib, on juriidiliselt kahtlane võtte tasu arvutamise aluste valikul. Ometi pakub meie õiguse ajalugu talurahva kasuks nii rikkalikku materjali. Katsun seda lõendada XIX aastasaja Balti seadusandluse põhjal.

3. Balti aadli ja eestlaste õiguslikud vahekorrad XIX aastasaja seadusandluse põhjal.

a) 1804 aasta Talurahva Seadused.

Kui ma käesolevas peatükis Balti aadli ja eestlaste vahekorrast rääkima hakkam ja mitte lihtsalt suurmaaomanikkudest ning talurahvast, seades seega küsimust nähtavasti rahvuslikule alusele, siis on selle põhjuseks see, et meil meie maareformi teostamisel tegemist ei ole organiseerimata mõisnikkude koguga, vaid Eesti Vabariigiga seisavad selles suhtes vaenujalal mõjukad balti-saksa aadlikorporatsioonid, kellele vähearvulised teistest rahvustest mõisaomanikud alluma olid sunnitud. Balti suurmaaomandus on välja kujunenud aadlikorporatsioonide mõjul, mida lõendavad kõik asjasse puutuvad ajaloolised dokumendid, samuti ka balti-saksa ajaloolased, kes küsimust käsitelnud. Vähemusrahvuse küsimus on meie agraarküsimus selles mõttes, et endine aadel on meil saksa kultuuri esindaja ja on nüüd agraarreformi läbi oma valitsevalt seisukohalt kõrvale tõrjutud. Deklasseeritud aadlit vähemusrahvuseks tunnistada on iseenesest loogiline absurd. Ei saa ometi väikest tagurlaste gruppi sellepärast puutumata jätta, et nad teist keelt kõnelevad kui rahva suur enamik.

Teinud selle märkuse, algan käesoleva peatüki teema käsitlust sellega, et toon võimalikult täpsas tõlkes Vene Täieliku Seadustekogu (II. C. 3.) 1804.—1805. a.

kõitest 1804. a. Liivimaa Talurahva Seaduse sissejuhatus, mis tähendatud kogus nr. 21 162 all avaldatud ja millel selle tõttu täielik seaduse iseloom.

Komitee, mis Liivimaa Talurahva-seaduse väljatöötamiseks keiserliku käsukirja põhjal 11. maist 1803. a. Peterburis oli asutatud, kirjutab, oma projekti keisrile ette pannes, muu seas järgmist:

„Teie Keiserliku Kõrguse püha tahtmist täites asus komitee läinud 1803. aasta augustikuul, kui Kõigekõrgemalt poolt komiteesse nimetatud kaks Liivimaa landraati kohale olid jõudnud, tööle ja tunnistas enne mõisnikuseisuse poolt esitatud projekti läbivaatamist tarviliseks teateid koguda selle talurahva seisukorra kohta, mis oli seadustega kindlaks määratud enne Liivimaa allaheitmist Vene võidurikaste sõjariistade läbi, ja muutuste kohta, mis sellest ajast saadik nimetatud seisuste suhtes ette tulnud.

Antud küsimuse uurimine teeb avalikuks, et sel ajal, kui Liivimaa tunnistas Poola ja Rootsi ülemvalitsust, on nimetatud valitsuste poolt 1586., 1630., 1632., 1688. ja teistel aastatel maksuma pandud paljud korraldused ning eeskirjad, millega talupoegadele tunnustati omanduseõigus nende poolt kogutud varanduse (mõisnikkude) peale ja lubati nendele müüa linnades oma põllusaadusi olenemata mõisahärradest; aga rõhumise ja ülekohtu vastu maaomanikkude poolt olid nad kaitstud seadustega, mis nendele õiguse andsid kaevata ning rahuldust nõuda kohtu kaudu teiste seisuste eeskujul.

Rootsi valitsus, arvesse võttes, et mõisnikkude õigused talupoegade suhtes on rajatud mõisnikkude päralt oleva maa kasutamisele talupoegade poolt, pani toime kõigi liikide talupoegadele tarvitada antud maade sissetulekute hindamise ja keelas ära igasugused nõudmised nende vastu, mis sellest seaduste läbi kindlaksmääratud normist üle ulatusid.

Seesugune talumaade sissetulekute hindamine või talupoegade kohustuste kindlaksmääramine nende kasutada olevate maatükkide suuruse ning omaduste järele vabastas talupojad igasuguseist isiklikest kohustusist mõisnikkude vastu.

Selle seaduse elluviimiseks saatis valitsus 1688. aastal igasse mõisasse revisjonikomisjoni, kes talupoegade käes olevate maatükkide suuruse järele nende kohustusi kontrollis ja sellekohased üksikasjalised nimekirjad ehk vakuraamatud kokku seadis, millede täpsalt oli ära tähendatud, missuguseid kohustusi iga talumaa-tüki kasutaja pidi kandma. Need vakuraamatud on praeguseni kõigi talupoegade kanda olevate kohustuste aluseks.

Säärasesse vahetorda maaomanikkudega seatud, seisid talupojad Liivimaa Vene riigi külge liitmise ajal seaduste otsekohese kaitse all.

See provints, mis oli pika ja raske sõja läbi laastatud ja haiguste ning nälja tõttu äärmiselt kurnatud, on elustatud suremata võitja järelejätmata hoolitsuste ja häätegade läbi. Sellest meelespidamis-väärt ajajärgust alates on ta Teie Keiserliku Kõrguse Tseesarlikkude eelkäijate helde ning targa valitsuse all tõusnud kõigi teiste Vene õnnelikkude kodanikkudega ühesugusele heale järjele. Liivimaa aadel, kes kõige rohkem headsooviva valitsuse kätt tunda on saanud, eriti rusuva reduktsiooni tühistamises, kõigi oma seaduslike õiguste tunnustamises ja läänimõisate alloodideks muutmise asjas, mille läbi mõisad, mis tõe-poolest kuulusid kroonule ja aja jooksul kroonu kätte tagasi pidid langema, kinnitati pärilikuks mõisnikuseisuse omanduseks, püüdis üles näidata truudust ja agarust Tseesarlikule Troonile sõjateenistuses olekuga kõigil Keisririigi piiridel. See aadliseisuse oma mõisaist eemalolek arvatavasti ongi üks peapõhjustest sellele langusele, mis läinud aastasaja jooksul põlluharijate-seisust on tabanud. Rentnikud ja

volinikud - asjaajajad (приказики), kes valitsesid külasid, hoidusid seaduste täitmisest kõrvale ja kurnasid talupoegi üleliigsete maksudega ning metsikute piinamistega (жестокими пытаньями). Igasugused kuritarvitused, mis aja jooksul sisse juurdusid, saatsid endised õigused unustusse: nii et samal ajal, kui mõisnikuseisus ja linnad kosusid ning uusi rikkusi omandasid, kaotasid talupojad paljudes kohtades isegi oma eluülespidamis-abinõud.

See kahjulik asjade seisukord ei võinud keisrinna Katariina II läbinägeva tähelepanu eest tema Liivimaast läbisõidul 1764. a. varjule jääda, ja Tema Kõigekõrgemal käsul tegi Liivimaa kindralkuberner krahv Browne Maapäevale ettepaneku abinõusid tarvitusele võtta talupoegadele osaks saava rõhumise ja rüüstamise (разорение) lõpetamiseks.

Selle tagajärjel tegi mõisnikuseisus 1765. a. määruse, millega muu seas keelati ära talupoegade müümine kubermangust välja viimiseks; tunnistati jälle nende õigus oma varanduse vaba kasutamise kohta ja õigus kohtutele kaebusi anda ülekohtuste nõudmiste ning üle piiri minevate karistuste pärast ja kirjutati ette kohustuste äramääramiseks muistse taksi järele seada kokku uued vakuraamatud iseäraliste komisjonide poolt.

Niiviisi seati selle seisuse endised õigused uuesti jalule; kuid talurahvas ei võinud tema kasuks antud eeskirjade täitmise nõrga järelevalve tõttu veel täiel määral kasutada heatahtlikku tema eest hoolitsemist. Liivi kubermangu kreiside laiapiirilisuus ja Maakohtute istungite liigne lühidus tegid nendele võimatuks seaduslikku kaitset otsida ülekohtu juhtumustel, ja sellepärast jäi nende seisukord peaaegu muutusetu, seda enam, et kõik ettekirjutused, mis talurahva kasuks tehtud, ehk küll nendele kirikus ette loetud, kuid nende keeles trükkis avaldamata, sattusid pea unustusse ja tekitasid põhjendamata kuu-

lujuttude teel, ekshiarvamistele põhjust andes, nende keskel rahutusi kahjulikkude tagajärgedega.“

Edasi üteldakse Komitee ettekandes, et mõned heasoovlikud mõisnikud on landraat Schultz'i¹⁾ eeskujul eraviisil oma mõisais korraldusi teinud talupoegade elujärje parandamiseks ja on muu seas kihelkonna koolide eest hoolekandmisega aluse pannud talurahva kõlbluse parandamiseks, mis „oli viimase languse astmeni jõudnud“ (достигшей послѣдней степени униженія).

Siis tuletab komitee meelde, et 1796. ja 1798. a. on mõisnikuseisuse üldisel nõusolekul projektid talurahva elu korraldamiseks valmistatud, „mis senini on ellu viimata jäänud“.

„Kuid et sellest ajast peale“, kirjutab Komitee edasi, „paljudes mõisates jällegi endised korratud ja eeskirjade rikkimised talupoegade koormatuse suhtes avalikuks tulid, mille tagajärjeks olid mitmesugused kuritarvitused, mille peale, nagu ka mõisnikkude toore ümberkäimise peale talupoegade viimaste poolt kaebused kuni Trooni ette on tunginud, anti süüdlased seadustes määratud valju karistuse alla, ja uute kuritarvituste ärahoidmiseks arvas Teie Keiserliku Kõrguse Tseesarlik isa heaks kahe käsukirjaga, mis olid antud Liivi kindralkubeneri Nageli nime peale, kõige valjumini ära keelata igasugused nõudmised talupoegadelt, mis ei olnud kokkukõlas vakuraamatutega, mõisate hooldajate alla seadmise ähvardusel; seejuures tuletati Liivi mõisnikuseisustele uuesti meelde majanduselu korraldavate kindlate eeskirjade andmise vajadust.“

Komitee märgib selle järele ära, misuguse käigu sai Liivimaa Talurahvaseaduse kokkuseadmine 1798. a. peale, ja võtab siis oma Liivimaa talupoegade õi-

gusliku seisukorra uurimise andmed järgmistesse teesidesse kokku:

1. Talupojad on ikka seisnud Valitsuse otsekohese kaitse all ja mõisnikkude seadusega tunnustatud võim talupoegade suhtes oli tingitud maa kohta, millelt talupojad üldiste seaduste põhjal lahkuda ei tohtinud, omanduseõigusest.

2. Talupoegade kohustuste määr, see tähendab mõisniku sissetuleku suurus tema maast oli seaduses kindlaks määratud.

3. Talupojad, kellel oli õigus varandust omandada, võisid alati kohtu teel seda kaitsta ja nende kaebused rõhumise ja ülekohtu pärast leidsid rahuldamist.

4. Aegajalt korduvad korratud ja võimu kurjasti tarvitused olenesid peaaugjalikult kahest põhjusest:

a) Maaülemuse nõrgast järelevalvest talupoja-seisuse kasuks maksma pandud eeskirjade täitmise üle ja kohtuasutuste vähearvulisusest.

b) Talupoegade kasuks antud seaduste tundmise puudusest, sest et neid kunagi pole läti ja eesti keeles trükis avaldatud.

5. Mõisnikuseisus on ammust ajast ise tarvidust tunnud endiste eeskirjade uuesti maksmapaneku läbi, mis on aluseks talupoja-seisuse jõukusele, kuritarvitustele piiri panna, kuna need avalikule korrale hädaohtlikuks olid saanud.

Komitee kirjutab edasi, et pärast seda, kui olid Riia kodanlise kubeneri käest välja nõutud 1687. ja 1688. ning teiste aastate revisjonikomisjonide asutamise aktid ja eeskirjad, mille peale on rajatud Liivimaa talurahva kohustused ja põllupidamisviis (на которых основаны всѣ повинности поселян и образ сельскаго хозяйства в Лифляндіи), asus ta Maapäeva 1803. a. projekti arutamisele, aluseks võttes järgmisi tähtsamaid põhimõtteid:

1. „Et Teie Keiserliku Kõrguse tahtmise kohaselt mitte kõrvale kalduda endistele seadustele rajatud projekti olulistest teesidest.

1) Schultz von Ascheraden.

2. Et talupoegade ja mõisnikkude vahekorras mitte midagi jätta kindlaks määrata.

3. Kõige selle läbi täita mõisnikuse üldist ning kindlat soovi, mis seisab selles, et

a) tunnustada talupoegade poliitilist olemist (признать политическое существование поселян);

b) kindlustada nendele nende omandatud varandus;

c) neid kaitsta rõhumise vastu nende maksude ning kohustuste kindlaksmääramise teel iseäraliste komisjonide kaudu.

Toodud tsitaatidest ja kokkuvõtetest leiame järgmist:

1. Vene seadusandlik võim on 1804. a. *expressis verbis* tunnistanud, et kõik Liivimaa talurahva elu korraldamiseks Poola ja Rootsi valitsuse poolt 1586. a. saadik antud seadused ja määrused kuni 1804. aastani muutmata jõusse on jäänud ja mitte igamise teel, rahulepingute läbi ega seadusandlikul teel polnud ära muudetud. 1586. aastast kuni 1804. aastani on tükki aega, mitte vähem kui 218 aastat (1804. a. kuni 1919. aastani (Maaseaduseni) on ainult 115 aastat).

2. Liivimaa talupoeg pole seaduste põhjal kunagi isiklikuks pärisorjaks (servus) tunnistatud, ta on olnud ainult maa

külge seotud — sundmaine (glebae adscriptus).

3. Tal on olnud õigus varandust omandada.

4. Tal on õigus olnud enesele kohtulikku kaitset nõuda.

5. Tegelikult ei ole ta neid oma õigusi saanud kasutada.

6. Komitee vabandab Liivimaa mõisnike talupoegade seadusevastase kurnamise ja piinamise asjas sellega, et nad ise pole kodu olnud, vaid sõjateenistuses, kuna tegelised kurnajad ja piinajad on olnud rentnikud, kupjad ja kiltrid (Vene keeli: прикащики).

7. Komitee konstateerib, et mõisad kuuluvad riigile ja on Vene valitsuse poolt aadlile kingitud.

Need on huvitavad teesid, mille hindamisele alamal tuleb asuda. Enne toome 1804. a. Liivimaa Talurahva-seaduse tähtsamad punktid osalt täpsas tõlkes, osalt refereeritult.

Liivimaa 1804. a. Talurahva-seaduse kõrval vaatleme ka sama aasta Eestimaa Talurahva-seadust, mida juba tolleaegne Tartu ülikooli professor, hiljem rektor Ewers Liivimaa omast palju halvemaks tunnistas, samuti hilisemad Vene uurijad.

J. Jans.

Järgneb.

Tsiviilkohtu korraldus.

I.

1864. a. 20. novembri kohtuseadustikud olid omal ajal Vene riigi elus suureks sündmuseks. Nad muutsid põhjalikult endise kohtukorralduse, ülendasid kohtuvõimu, andes talle vastava iseseisvuse ja võimaldades kiire, õiglase, armulise ja kõigi jaoks ühesuguse kohtu.

Kuid ka sellel suurel tööil olid oma nõrkused, mis tegelikult elus peagi ilmsiks

tulid. Kõige pealt olid reformaatorid pidanud teotsema puhti-teoreetilistel kaalutlustel, kuna praktilisest elust ja Vene kohtu minevikust neil polnud leida eeskuju. Peale selle tuli kohtute loojail arvestada selleaegseid Venemaa arenemata olusid, tuli kohut konstrueerida nende olude kohaselt. Mitmed puudused kaotati pärastiste korraldustega, kuid mitte kõik. Põhjalikumad muudatused võeti ette kohtute süsteemis, allu-

vuse tõstmises jne. kohtute sisseseadmisel Kaukasuses, Turkestaanis, Siberis, kus teatavasti Ringkonna-kohus oli apellatsioonistmeks rahukohtunikkudele ja kus rahukohtunikkudele allusid nõudeasjad kuni 2000 rublani, niihästi kinnis- kui vallasvara kohta.

Suurem muudatus Vene protsessides ja kohtukorralduses sündis 1912. a. 15. juuni seadusega, mille järele rahukohtunikkudele alluvust tunduvalt tõsteti, kuid mitte üle terve riigi, muu seas ka mitte Läänemere-mail. Meie kodumaale levisid Vene kohtukorraldused mõningate muudatustega ning täiendustega 1889. a. See kohtukorraldus lõi meil õieti kolme liiki kohtud nende erilise kompetentsiga ja alluvusega kui ka koosseisuga: Vallakohus, mille apellatsiooninstantiks oli Ülemtalurahvakohus ja kassatsioonistmeks Rahukogu; teises liigis oli esimeseks astmeks rahukohtunik, teistmisastmeks samadest kohtunikkudest koosnev kolleegium — Rahukogu ja kassatsioonikohtuks — Senat; kolmandas n. n. üldkohtute liigis oli I astmeks — Ringkonnakohus, teistmisastmeks — Kohtupalat ja kassatsioonistmeks — Riigikohus.

Sellesse kohtukorraldusse, mis püsis meil kuni Vene valitsuse lõpuni, lõi suured muudatused Ajutine valitsus oma käsukirjaga 18. novembrist 1918. a., mis avaldatud „Riigi Teatajas“ nr. 1, 1918. a. Kõige pealt kaotati üks liik kohtuid — Talurahva- ja Vallakohtud — täielikult. Rahukohtu ning üldkohtu vahel loodi ühendus sellega, et Ringkonnakohus kui seesugune kaotati ja selle asemele loodi Rahukogu, mis on apellatsioonikohtuks rahukohtunikkude poolt otsustatud asjadele ja esimese astme kohtuks tähtsamate ja raskemate asjade jaoks. Kohtute eesotsas seisab Riigikohus, millele Põhiseaduse järele peale puht-õigusmõistmise funktsiooni on kohtu alal administratiivne võim antud teatud küsimustes. Kohtupalat on püsinud peaaegu muutmatult veneaegse korralduse järele.

See kohtukorraldus on meil olulistes joontes püsinud kuni siiani. Ta on loodud erakorralistel oludel ja tingimustel, kus oli puudus rahast, kohtunikkudest, kus aega ei olnud küsimust põhjalikumalt läbi kaaluda; peaasi — oli tarvis kohus kiire korras käima panna. Võeti siis meil kodunenud Vene kohtu süsteem, tehti selles hädatarvilikud, puhtpraktilised muudatused ja loodi kohtukorraldus, mida juba iseloomustabki ta nimetus „ajutiste kohtute sisseadmise seadus.“ Tagantjärele tundub säärane kiire ja hädaline korraldus loomulikult kirvetõõna. Vallakohtute ärakaotamine oli kahtlemata liiga varane samm, sest et seeläbi kohtuvõim rahvast kaugemale läks ja kohus eriti maarahvale tihti kättesaamatuks muutus. Esiotsa määrati rahukohtunikke ametisse vähe, — ei olnud inimesi, ja teiseks ei olnud riigil raha. Rahukohtunikud asuvad harilikult linnades, tihti on nende asukoht jaoskonnast 40—50 versta eemal. Viimasel ajal on siin osalist paranemist märgata, kuid kahjuks peame konstateerima, et meie riigis leidub siiski veel küllaldaselt kohti, kus Vene ajal kohus rahvale kättesaadavam oli kui praegu. Peale selle kogus rahukohtunikkude kätte palju asju, neil tuli esiotsa mitmes jaoskonnas töötada ja selle tõttu oli asjaajamine nende juures aeglane ja tihti ka pealiskaudne. Loomulikult oli see kõik tingitud erakordseist oludest, mis riigi loomise momendil ja segastel aegadel paratamatud; kuid siiski on meie kohtukorraldusel puudused, mis tõsiselt sunnivad abinõusid otsima, kuidas kohut rahvale ligindada ja asjade otsustamist seal kiirendada. Vene ajal, kus umbes 90% meie rahvast suurema osa oma kohtuasju õiendas Vallakohtus, ei tundunud Vene kohtusüsteemi nõrkused rahvale nii rasketena kui praegu. Abinõusid kohtu järje parandamiseks on otsitud, on kaalutud ja soovitatud isegi Vallakohtu uuesti ellu kutsuda; näiteks pidas seda tarvilikuks Riigikohus 3. septembril 1921. a. („Õigus“ nr. 7/8, 1921. a.); vastavad resolutsioonid

on vastuvõetud omavalitsusetegelaste kongressil, ka mineva-aastaselt õigusteadlaste päeval kuuldus üksikuid häält selle kohtu kasuks. Vallakohus on suutnud rahva õiguslikke nõudeid rahuldada, ja kuigi nüüd ehk mõtet ei oleks seda instituuti enam ellu kutsuda, kohustavad siiski need kaebed, mis praeguse kohtukorralduse kohta rahvahulkades esile tulevad, kohtu reformeerimist tõsiselt võtma ja asja kiirendama. Kahjuks pean tähendama, et meie seadusandlus kohtuküsimustega senini liiga vähe või koguni pealiskaudselt on tegemist teinud. Meil kahjuks ei olda veel küllalt veendunud selles aksioomis, et ilma kohtuta ei ole riigis õiguslikku korda, ei ole kindlust, rahu ega julgeolekut. Ka meie, juristid, ise oleme tänini jooksva tööga sedavõrt koormatud olnud, et meil omalt poolt võimalus on puudunud kohtu uuenduse üle konkreetsemate ettepanekutega välja tulla. Minu praegune ettekanne tahab üldistes joontes puudutada eriti neid põhimõtteid, mis tsiviilkohtul kui seesugusel riiklikus organismis on täita, kui ka seda, missugused tähtsamad puudused on meie praegusel tsiviilkohtul ja kuidas tuleks nende kõrvaldamisega peale hakata. Pean juba ette üttelema, et küsimus on äärmiselt tähtis; siin võivad seisukohad väga lahkuminevad olla, ja seepärast ei saa minu ettekanne pretendeerida erilise täielikkuse peale. Minu pea-eesmärk on juhtida tähelepanu meie kohtukorralduse nõrkuste peale, kuna paranduste suhtes arvamised võivad lahkuminevad olla.

II.

Missugune ülesanne on tsiviilkohtul riiklikus elus lahendada? Ta on vahemeheks elule ja seadusele, tema konkretiseerib abstraktseid juriidilisi norme tegeliku elu vahetõrgete kohaselt. Selgitab vaidlusi õiguse ja kohustuse üle, fikseerib seda oma otsusega. Ta kõrvaldab anormaalsusi igapäevasest elust. Ta näitab kätte piire, milles peab arenema loomulik elu. Õiglust,

korda, julgeolekut peab kindlustama tsiviilkohtu.

Need ülesanded, mis tsiviilkohtul täita, dikteerivad ka põhimõtted, millele tuleb ratsionaalne kohtukorraldus rajada.

Kohus peab olema kiire, õiglane, asjatundlik, kõikide jaoks ühesugune ja rahvale kättesaadav.

Need põhimõtted peavad olema aluseks ka Eesti kohtukorraldusele. Neid põhimõtteid katsusid ilmsõnata teostada ka Vene kohtute loojad 1864. a., kuid see töö ei ole nende käes siiski mitmeti õnnistanud. Vene tsiviilkohtu suuremaks nõrkuseks oli asjade aeglane otsustamine. Eriti tuleb seda ütelda Vene üldkohtute kohta, kus otsust tuli aastate kaupa oodata. See aeglus oli osalt tingitud suurtest kohtupiirkondadest, mille tõttu rahval raske oli kohtusse pääseda, kohtul enesel oli raske tunnistajaid üle kuulata, kohapealseid ülevaatusi toime panna. Väikesed olid ka kohtu koosseisud. Need olid kohtu n. n. välised pahed, kuid tähtsamad olid kohtukorralduse sisemised nõrkused, mis ka meie oleme pärinud ja mida ka meie tunda saame.

Kõige pealt oli palju nõrku kohti Vene protsessuaal-seadustikkudes; neid katsuti aja jooksul kõrvaldada, kuid siiski on paljud alale jäänud. (Lähemalt selle üle Vene Kohtum. ajakirjas nr. 9, 1914. a. A. Gasmanni artikkel „Ustav graždanskogo sudoproizvodstva za 50 let.“) See kohtupidamiskord võimaldab pooltele asja äärmiselt venitada, sisetundetul kostjal on siin mitmesugused võimalused oma vastast väsitada ja kohut muuta oma mängukanniks; sama kohtupidamiskord sunnib kohut igas tähtsuses era- ja korraldusküsimuses teotsema terve kolleegiumina, kuna küllalt oleks ühe kohtuniku otsustamisest. Nõrku kohti leidub tsiviilprotsessis palju ja kahjuks peavad meie kohtud nende järele teotsema, mis asjade aeglasele otsustamisele mitmeti kaasa aitab. Teiseks oli Vene tsiviilkohtu ja üldse kogu kohtu süsteemi aluseks koh-

tute liigitamine asjade järele. Kui me Lääne-Euroopa riikides samuti näeme kahte liiki kohtuid toimivat, ühed lihtsamates ja vähema tähtsusega asjades, teised jälle raskemates ning keerulistes asjades, siis on siin ikkagi mingisugune süsteem läbi viidud, on katsutud luua teatud asjade liigid ja siis need juba täielikult alistada vastavale kohtule. Vene kohtu loojad 1864. a. talitasid siin aga täiesti juhuslikult, pea-aegu ainukeseks kriteeriumiks võeti nõudehind, mis alla 500 rubla, see tunnistati lihtsaks asjaks; mis üle selle, see oli tähtsam ning keerulisem asi ja seda pidi lahendama juba üldkohus. Vaidlused kinnisvarade üle seati kõik üldkohtute võimkonda. Säärane asjade liigitamine oli täitsa juhuslik ja ei vastanud sugugi elulistele nõuetele. Sage-dasti sattusid üldkohtute lahendusele asjad, mille väärtus oli küll üle 500 rubla, kuid mis oma juriidilise struktuuri poolest sugugi keerulised ei olnud. Vastupidiselt tuli rahukohtunikudel tihti lahendada asju, mille väärtus oli väike, kuid mis oma juriidilise iseloomu poolest olid keerulised. Pärastiste korraldustega, nagu juba eespool tähendatud, tõsteti Venemaal rahukohtunikudele alluvust tunduvalt, kuid siiski oli ja jäi Vene protsessis ettenähtud asjade jaotus lihtsateks ja tähtsateks väga ebamääraseks ning relatiivseks mõisteks, mille peale tähelepanu juhi niihästi ametlikkudes komisjonides, seadusandlikes asutistes kui ka kirjanduses.

Korraldatagu meie tsiviilkohtu kuidas tahes, kuid see asjade liigitamine, mis on Vene tsiviilprotsessis § 29., 1806. jne. ette nähtud, ei kõlba meie riigi oludele ja käib ratsionaalse kohtukorralduse põhimõtetele vastu.

Nõrgaks kohaks oli selles kohtusüsteemis alam apellatsioonikohus, Rahukogu. Selle koosseis moodustati jaoskonna rahukohtunikudest, kes kordamööda käisid siin oma kolleegide poolt esimeses astmes lahendatud asju uuesti otsustamas. Arusaadav, et säärasel apellatsioonikohtul ei või olla üht-

last praksist analoogiliste asjade otsustamisel, ei või tal olla ka küllalt asjatundmist, põhjalikkust. Üks koosseis lahendas asja oma moodi, teisel päeval otsustas teine koosseis analoogilise asja hoopis vastupidiselt. Loomulikult ei saa kohtunikud, kes ajutiselt tulevad apellatsioonistme istungile, oma ülesannet küllalt põhjalikult ja asjatundlikult täita. Vene literatuuris leiame palju hädaldamist selle üle, et Rahukogud otsustanud asju pealiskaudselt, et nad oma kõikuva ning mitmekesise praksisega kõigutanud kohtu autoriteeti. Seda asjaolu konstateeris muu seas ka Muravjevi komisjon. Sama komisjoni materjalidest leiame kaebusi ka selle üle, et Rahukogud katsuvat asja heal meelel poolleli jätta, edasi lükata, otsuseid kinnitada sagedasti seltsimeheliku solidaarsuse või hea vahekorra pärast. Nähtavasti olid seesugused nähtused Venemaal siiski nii sagedad, et ametlik komisjon need oma motiividena Rahukogude kaotamise küsimuses ette toob. Juba siis katsuti rahukohtunikud ja üldkohtud liita ühte süsteemi; tegelikult viidigi see läbi Kaukasuses, Turkestaanis, Siberis, Arhangeeli kubermangus, kus ringkonnakohus oli rahukohtunikudele apellatsioonistmeks.

III.

Eespool-toodu põhjal jõuame otsusele, et Venest päritud kohtukorraldus ei vasta Eesti väikeriigi oludele. See on raskesti ja aeglaselt liikuv aparaat, mis loodud ilma riigi laialiste olude kohaselt, kuid mis meile tundub raskepärasena ja mesandele mitte vastavana. Suur protsent meie riigikodanikkudest elab maal, põlluharijad on meie riigi kandvam element, põllumajanduses seisabki meie tulevik. Põllumees armastab korda ja rahu, ta juriidilised vahekorrad ei ole keerulised, kuid ta tegevus oleks halvatud, kui ta igas tüli- ja vaidluseasjas peaks kohut kaugelt otsima, peaks selleks palju raha kulutama ja lõpuks veel kaua otsust ootama.

Sellepärast olgu meie uue kohtukorralduse eesmärgiks kohut rahvale igapidi liigindada ja kättesaadavaks teha, muuta teda kiireks.

Selle juures tekib küsimus, kas oleks tarvilik meil edaspidi alal hoida kahte liiki kohtuid, ühed lihtsamate ja teised tähtsamate asjade jaoks, või oleks meil võimalik kohtusüsteemis täielikku ühtlust läbi viia sel teel, et kõik tsiviilasjad väärtuse ja liigi peale vaatamata otsustataks kõik esimeses astmes ühe ja sama kohtu poolt. Ja kui see võimalik oleks, siis missugune peab olema esimese astme kohus, kas peaks ta teotsema üksikkohtuniku näol või kolleegiumina?

Juba tänini on meil mõnelt poolt kaitsitud seisukohta, et meie oludes oleks võimalik kõik tsiviilasjad esimeses astmes anda otsustada üksikkohtunikule. Seda seisukohta avaldavad: F. Karlson „Õiguses“ nr. 3, 1921. a., J. Arro — „Õiguses“ nr. 2, 1922. a. ja III õigusteadlaste päeval R. Rägo („Õigus“ nr. 3, 1924. a.) ning I. Djemnin omas 1925. a. ilmunud brošüüris „Jedinõi sud“. Selle vastu on Kohtuministeeriumi juures töötav kohtukorralduste komisjon vastupidisele seisukohale asunud ja soovib jääda senise korra juurde, kus oleksid töötamas endiselt kahte liiki kohtud. Nimelt olevat komisjon leidnud, „et võimata olevat moodustada kõiki kohtuid ühetaoliselt headest ja esimese järgu jõududest; paratamata saavat kohtud halvemad ja paremad“. Kohus tulevat panna olukorda, kus ta vaba oleks igasugustest kõrvalmõjudest; ainuisikulise alamastme-kohtu peale, kui temale alistada suure väärtusega tüliküsimused, võidavat kergesti kaudset mõju avaldada. Sellest hädaohust ning sellel pinnal võimalikkudest kahtlustustest tulevat kohut kaitsta. Nagu komisjoni arvamisest selgub, oleks tarvilik ja soovitav koguni kõik asjad kollegiaalse kohtu lahendada anda, „et meie aga kõiki kohtuid suurearvuliste kolleegiumidena moodustada ja üleval pidada ei suuda, siis peame vähemtähtsate asjade

jaoks looma eriseeria ainuisikulise esimese astmega“ („Uue kohtukorralduse alused“, lhk. 5. ja 6). Nii siis oleks ainuisikuline kohus ainult sallitav kurjus!

Säärase seisukohaga, olgugi et ta tuleb väga autoriteetselt asutiselt, ei saa leppida. Kuid sellest edaspidi. Enne vaatame, kuidas vaadatakse asja peale teoorias. Peab kohe alguses tähendama, et teaduses mõlematel süsteemidel — kolleegiumil ja üksikkohtunikel on kaitsjaid ja vastaseid.

Üksikkohtuniku instituudi vastu ja kollegiaalse kohtu kaitseks tuuakse ette hariplikult järgmised asjaolud.

1. Kollegiaalne kohus kindlustavat asja põhjalikuma ning mitmekülgsema arutamise. Otsus tekkivat siin kohtuliikmete mitmesuguste arvamiste ja vaatepunktide kokkupõrkamisest. Mõni asja külg jäävat ühele kohtunikule tähele panemata, kuid teine märkavat seda. Seesuguse vastastikuse kaasabi tagajärjel täienduvat ühe kohtuniku nõrgad küljed teise voorustega, nii et kolm halba kohtunikku moodustavat kokku hea kolleegiumi.

2. Tõstes kvalitatiivselt kohtuotsuse väärtust, kindlustavat kollegiaalne kohus asja otsustamisel enam erapooletust. Üksikkohtuniku peale võib kergemini mõju avaldada. Kolleegiumis häbenevat moraalselt nõrgemad kohtunikud oma kaasvõitlejaid, ei julgevat oma kõlvatute mõtetega välja tulla. Kui mõni ehk tahakski asja otsustada mõjude kohaselt, siis kindlustavat teised kohtunikud erapooletust ja õiglust. Ühe sõnaga — „suur arv kohtunikke olevat nagu suur hulk vett, mida raske segada.“

3. Kollegiaalses kohtus tundvat kohtunik oma selja taga tervet kolleegiumi; sellepärast otsustavat ta asja julgemalt ja vabamalt kui üksi.

4. Kollegiaalne kohus olevat autoriteetsem, sest iga allkiri, mis otsusele kirjutatud, suurendavat otsuse moraalselt kaalu kohtuskäijate silmis; olevat ju mitme isiku arvamise ühtelangemine ühes ja samas küsimuses sisemise õigluse väliseks tõenduseks.

Üksikkohtu[]]kaitseks ja kollegiaalse kohtu vastu tuuakse ette järgmised asjaolud.

1. Juriidiline ja moraalne vastutustunne olevat üksikkohtunikul suurem kui kolleegiumis; selle tõttu uurivat ta asja põhjalikumalt ja hoolsamalt. Kohtunik peab lootma ainult oma mõistuse ja oskuse peale. Kolleegiumis lootvat agâ iga kohtunik teise peale, asjad otsustavat harilikult ettekandja või eesistuja, kuna teised oma arvamise sellega harilikult ühendavat ilma et vaevaks võtaksid asja põhjalikumalt läbi kaaluda. Selle tõttu olevat kollegiaalsus ainult näilik, kuna tegelikult üks kohtunik asja otsustab. Öeldakse küll, et ka kõige halvemal korral, kui asja ainuüksi ettekandja on läbi uurinud, võivat teised kaasistujad ikkagi vähemalt oma seletustega ja arvamistega ettekandjale abiks olla. Kuid see olevat ainult teoreetiliselt nii. Tegelikult teadvat aga iga kohtunik, et ainult siis võib asjas küllalt kompetentselt osa võtta ja õiglast seisukohta avaldada, kui ise asja igast küljest tunda, sest juriidilist külge ei saa eraldada faktilisest küljest.

2. Üksikkohtunik teotsevat iseseisvalt kogu seltskonnale nähtavalt, väljendavat igas otsuses oma nõrgad ja tugevad küljed, selle tõttu katsuvat ta alati täieneda ja areneda. Kolleegiumis ei tuleks kohtuniku isiklikud omadused sedavõrt nähtavale ja selle tõttu muutuvat kohtunik ükskõikseks.

3. Üksikkohtunik jõudvat asja otsustada kaugelt kiiremini, kui see võimalik oleks kolleegiumis.

4. Üksikkohtunikke tuleks nimetada vähem ametisse; selle tõttu oleks võimalik maksta neile kõrget palka ja saada kohtunikkude kohale häid juriste. Seesugune seisukord valitseb Inglismaal. Loomulikult tuleks säärasel korral kohtuniku kantselei peale panna mitmesugused ülesanded, kuid meil Eestis saab edaspidi küllalt noori juriste leiduma, kelle peale võiks panna kohtuniku sekretäri kohustused ja kaugelt laiemas ulatuses, kui see praegusel olukorral sünnib.

5. Üksikkohtunik olevat rahvale kättesaadavam kui kolleegium. Tal olevat rahvaga võimalik rohkem kokku puutuda ja asja põhjalikumalt tundma õppida.

Kui neid seisukohti võrrelda, siis räägivad mitmed asjaolud üksikkohtuniku kasuks. Kõige pealt ei saa keegi vastu vaielda asjaolule, et üksikkohtunik oleks rahvale alati kättesaadavam, tal oleks hoopis kergem vaidlusküsimust selgitada isikliku ülevaatussega, ta võiks tunnistajaid kohe sündmuskohal üle kuulata. Selle läbi oleks tal võimalik asjaolusid põhjalikumalt ja mitmekülsemalt välja selgitada, ta võiks isiklikult tunnistajate ütlusi asja faktilise seisukorraga kergesti võrrelda ja selle tõttu suudaks ta oma otsusega tabada tõelikku ning õiglast asja seisukorda.

Üksikkohtuniku instituudi kasuks räägib ilmselgelt ka veel asja otsustamise kiirus, mis on eraõigusliku vaidluse lahendusel väga tähtis.

Kahtlemata tuleb üksikkohtuniku ülevalpidamine odavam kui kollegiaalsel kohtul. Selle läbi avaneks riigil võimalus kohtunikkude majanduslikku seisukorda parandada ja kohtunikkude kohtadele ilmuksid vilunud ning osavad juristid, kes peale muude heade omaduste pikemaajalise teenistuse tõttu oma jaoskonnas põhjalikult tunneksid kohalikku rahvast ja olusid. Eriti tähtsaks tuleb pidada asjaolu, et kohtunikkude kohtadel oleksid vilunud ning tublid juristid ja et kohtunikud mitte sagedasti oma kohti ei vahetaks. Selle poolest on meie Eesti kohus praegu raskes seisukorras. Kohtunikkude ametist lahkumise protsent on ikka veel kohutavalt suur, kuna juurdevool on väike, — ainult noored ülikooli lõpetajad või mõni kohata optant, need tulevad kohtusse. Eriti on läinud aasta meile tsiviilkohtule laastav olnud: mitmed tublimad mehed on sealt lahkunud ja muile aladele üle läinud. Kui meie kohtunikkude majandusliku külje eest tulevikus sama vähe tahetakse muretseda kui senini, siis ei pruugi prohvet olla, kui ennustada Eestis kohtu

prestiiži ja autoriteedi langemist. Iga reform vajab teostajaid, muidu jääb ta paberile, ja kui meil Eestis kohtunikkude paljade tõstmise eest ei taheta hoolitseda, siis oleks mõttetu rääkida üldse mingisugusest reformist, siis peame jätma kõik nii, kuidas ta praegu on. Tahmatult tulevad meelde vana Platon'i sõnad: ei ole viga, kui seadused viletsad, olgu aga kohtunikud head. Nagu sõjas ei võideta taktika-õpperaamatuga, vaid hästi väljaõpetatud ning vaimustatud sõduriga, niisama on see ka õigusemõistmisel.

Ei saa salata, et kõik meie riiklikud asutised peavad olema korraldatud meie majandusliku kandejõu kohaselt. Seda tuleb ütelda ka kohtu kohta. Me ei saa kollegiaalset kohut nii organiseerida, et ta oleks kättesaadav ja koosseisu poolest laitmatu, sest vaevalt suudaksime igas maakonnas kollegiaalse kohtu asutada; seepärast peab meie siht olema üksikkohtuniku instituuti seada niisugusele kõrgusele, et see kui kiire ja kättesaadav kohus suudaks kodanikkude elulisi ning õiguslikke nõudeid rahuldada. Et see on võimalik, seda näeme Inglismaal, kus vilunud ning haritud kohtunik suudab ainuüksi õiglaselt ja kiirelt lahendada kõige keerulisemaid juriidilisi probleeme. Meie kohtul aga tuleb peaauglikult lahendada maarahva asju, kus juriidilised vahekorrad harilikult analoogilised ja korduvad. Peale selle on oodata meil lähemal aastail uute tsiviilseaduste maksmapanekut, mille läbi saaksid meie õiguslikud normid kaugelt ühtlasemaks ja kaoks meil senini valitsenud partikularism. Ei saa jagada kohtukorraldusi väljatöötava komisjoni kartusi, nagu satuks üksikkohtunik kergesti kõrvalmõjude alla. See hädahoht võiks kollegiaalset kohut niisama ähvardada. Kuid ainuke aastasadade jooksul äraproovitud abinõu selle vastu on — seada kohtuniku elukutse niisugusele kõrgusele, et sinna pääseksid ainult ausad ning asjatundlikud inimesed. Õige kohtuniku peale ei saa kõrvalmõju avaldada. Tarvis ainult

kohtuniku olukord kõigiti kindlustada, siis on kindel, et kohtunikkudeks tulevad ja jäävad isikud, kes ei allu kõrvalmõjudele. Meie väikeses riigis, kus valitseb demokraatiline kord, kus inimeste tegevus on kõigil nii-ütelda peo peal vaadata, oleks seda kõige vähem karta, et kohtunik hakkaks otsuseid tegema seaduse ja moraali vastaselt. Selle hädahoju kõrvaldaks aga täielikult kerge edasikaebe võimalus, hõlpus ja kõigile kättesaadav advokaadi-abi, sest ei ole vähematki kahtlust, et tulevikus saab advokaate meil sedavõrt rohkesti olema, et nad on ka maal kohtuniku asupaigas kättesaadaval.

Nii siis oleks lõppkokkuvõte: tsiviilkohus tuleb Eestis korraldada nii, et asjade lahendamine sunniks seal kiirelt, õiglaselt, asjatundlikult ja et kohus ise oleks rahvale kättesaadav.

Seda põhimõtet ja riigimajanduslikku ning üldpoliitilist seisukorda arvesse võttes peame tunnistama tarvilikuks, et esimeses astmes lahendataks kõik tsiviilasjad üksikkohtuniku poolt.

IV.

Kohtuastmed.

Kõigis kultuurriikides näeme, et üht ning sama asja võib soovi korral otsustada mitmes kohtuinstantsis. See on põhjendatud järgmistest asjaoludest.

1. Nii hea kui esimese astme kohus ka on, kui sisetundeliselt ja hoolsalt ta oma ülesandeid ka võtaks, ei võiks ta vaba olla eksimustest. Mitte ainult seaduse ebaõige tõlgendamine ehk juhuline vääratus asja faktilise külje läbivaatamisel ei vii kohtunikku eksiteele, kuid siin võivad saatuslikuks saada isiklikud sümpaatiad või anti-paatiad, kohalikud huvid, vaated, kõrvalmõju, kas teadlikult või teadmatult. Et kohtuskäijaid seesugustest eksitustest hoida ja et teisest küljest ka kohtunikke sundida asja põhjalikumalt ning õiglaselt otsustama, selleks on tarvilik, et oleks üks teine koh-

tuasutis, kes tarbekorral asja sisuliselt uuesti läbivaataks. Seejuures oleks loomulik ja soovitatav, et kohtuaste, kes esimese astme kohtu otsust hakkab läbi vaatama, oleks oma seisukoha poolest esimesest kohtust kõrgemal ja seisaks koos vilunumaist ja paremini ettevalmistatud kohtunikkudest. Selle läbi oleks kaitstud kohtu autoriteet kui ka kohtu otsuste põhjalikkus ja õiglus.

Apellatsioonikohus peaks olema juba tingimata kollegiaalne ja nimelt sellepärast, et kindlustada õiglast ja erapooletut esimese astme kohtu poolt kogutud tõendusmaterjali ja tehtud otsuse arutamist. Kohtunikkude vahel — madalamas ja kõrgemas astmes — võivad olla ka oma arusaamatused, intriigid. Kõrgemal astmel tuleb sagedasti muuta või tühistada esimese astme otsuseid, ja et igasuguseid isiklikke arusaamatusi ära hoida, on tarvilik, et teise astme kohus oleks kollegiaalne.

Mõtete lahkuminekuks võivad olla apellatsioonikohtute arvu kohta. Siin tuleb jällegi arvesse võtta, et apellatsioonikohtul tuleb asja arutada sisuliselt, tuleb koguda ja läbikatsuda tõendusi; peale selle ei saaks lubada, et esimene aste oma otsuse võiks igal juhul pöörata eeltäitmisele. Neil põhjustel peaks apellatsiooniate rahvale mitte kättesaamatu olema ja peaks asjade arutamine seal mitte liiga pikale minema. Selle tõttu on arusaadav, et apellatsioonikohtuid peaks mitu olema, umbes samal arvul ja ka samul kohtadel, kus leiduvad praegused rahukogud.

Aga ka kahest sisuliselt asja otsustavast kohtuastmest ei oleks küllalt, sest ka teise astme kohus võib eksida ja kohtupidamis-määrustikke rikkuda; kuid selleks on veel tähtsamad põhjused. Igas seadusandluses, nii täielik kui ta ka oleks, tuleb ette vastukäivaid kohti, segadusi, arusaamatusi. Selle tõttu on paratamatud mitmekesised arvamised seadusenormide kohta mitte ainult harilikkude kodanikkude vahel, vaid isegi kohtunikud asuvad siin sagedasti vastupidistel seisukohtadel. Üks kohus seletab

küsimust oma moodi, teine vaatab asja peale omalt seisukohalt, kolmas — omalt. Igas kohturingkonnas kujuneks välja isesugune praksis ja tagajärg oleks niisugune, et harilikule surelikule paistab, nagu mak-saksid igas ringkonnas isemoodi seadused. See on anormaalne nähtus. Seadus on antud terve riigi kohta ja teda tuleb tõlgendada ühtlaselt. Ühine riik, ühine õigus, ühine kohus — peab olema iga riigi juht-lauseks. Ühtluse puudus kohtupraktises purustab riigi õigusliku korra ühtluse, vähendab seaduse autoriteeti ja õõnestab kodanikkude üheõigusluse põhimõtet. See-pärast on tarvis luua kohtuasutis, kes valvaks selle järele, et kohtud kohaldaksid seadusi ja kohtupidamis-määrustikke seaduse õige mõiste ning mõtte kohaselt ja ühtviisi üle kogu riigi.

Meie Riigikohus on moodustatud Vene Senati eeskujul ja ta ülesanne seisab peasjalikult alamate kohtuastmete otsuste juriidilise külje järelekatsumises; leiab ta kassatsioonikaebuses ettetoodud põhjused lugupidamisväärilised olevat, siis tühistab ta otsuse ja annab asja apellatsioonikohtule teises koosseisus. Sama põhimõtte kohaselt on moodustatud kassatsioonikohus Prantsusmaal ja ka teistes romaani rahvaste riikides. Veel on olemas aga Saksa ja Austria revisjonisüsteem, mis võimaldab kõrgemale kohtule enesele teha uut otsust, kui asja faktiline külg on küllaldaselt välja selgitatud ja ei nõua ettepandud tõenduste põhjalikumat kaalumist ning võrdlemist.

Mõnes riigis (Rootsis, Norras, Taanis, Hollandis, Ameerika Ühendriikides) on veel täniini tarvitusel kahekordne apelleerimine, s. t. alama apellatsioonikohtu otsuse peale võib apelleerida veel kõrgemale apellatsioonikohtule. Kuni XIX aastasajani oli seesugune süsteem teatavasti igas riigis maks-vusel. Kassatsioonikohus tekkis Prantsuse revolutsiooni ajal, kuna Saksa revisjoniko-hus tekkis veel hiljemini.

Kumb neist kordadest parem on, kas kassatsiooni- või revisjonikord, selle üle

võiks palju vaielda. Puhtkassatsiooni-süsteemil oleks ehk see paremus, et ta piirduks igal tingimisel ainult asja juriidilise küljega, ta ei libiseks asja sisulise külje hindamiseks, mida tal igal juhul raske oleks teha, sest et tal ikkagi tuleks piirduda selle materjaliga, mis ette pandud kahes esimeses astmes. Teisest küljest võivad aga ette tulla juhtumused, kus asi on juba kassatsioonikohtus sedavõrt selge, et tuleks ainult uus otsus tühistatu asemel kirjutada.

V.

Seesugune oleks minu arusaamise järele meie tsiviilkohtu uue korralduse kava. Muidugi olen ma kaugel mõttest, et seda võiks kohe teostada. See oleks võimatu praegusel silmapilgul juba sel põhjusel, et vaevalt oleks meil loota kohtusse kohe saada vilunud ja kogunud kohtunikke tarvilisel määral, — neid tuleb veel kasvatada. Ka on tarvis enne kohtureformi teostamist meie materiaalseadustikud ümber töötada aja-

vaimu ja riigikorra kohaselt. Tuleb hakata järk-järgult ka niisuguseid tingimusi looma, et kohtunikkude kohtadelt lahkumine jääks seisma. Meie protsessuaalseadustikud tuleks kohe kiires korras läbi vaadata ja neid vastavalt muuta ning täiendada, et kõrvaldada asjatuid takistusi kohtuasjade kiireks otsustamiseks. Järk-järgult tuleks rahukoh-tunikkude alluvust tõsta,¹⁾ alistades neile teatud asjade liigid, nagu üüri-, rendi-vahekorrad, palga-, alimentide jne. nõudmised nõudesumma peale vaatamata. Apellatsiooniate rahukogude juures tuleb täiendada alalise koosseisuga;¹⁾ selle läbi oleks kindlustatud põhjalikum ning asjatundlikum kui ka kiirem asja otsustamine seal ja, mis eriti tähtis, kohtu praksis muutuks kindlamaks. Uue kohtukorralduse loomise töö peaks aga vahetpidamata edasi kestma, sest kui me juba midagi head ning püsivat tahame luua, siis oleks see võimalik ainult põhjaliku ning vältava töö jarel, mis kestaks arvatavasti aastaid.

T. Grünthal.

Pärandusmaksu-seaduse pärandusvara hindamisreeglite kohaldamine.

Riigikohtu üldkogu otsus nr. 80 — 1924. a. Pärandusmaksu-seaduse pärandusvara hindamisreeglite kohaldamise kohta (vaata „Õigus“ nr. 7 — 1924. a., kus tähendatud otsus ainult lühidalt on trükitud, kuna aga täieliku otsuse ärakirjad on kõikidele kohtutele juhtnööriks saadetud) on rajatud Vene Senati Tsiviildepartemangu otsuses nr. 195 — 1880. a. sisalduva seletuse peale materiaal- ja protsessuaal-õigusliku seaduse vahel oleva vahe üle, kusjuures Riigikohus andes mainitud hindamisreeglitele puht-protsessuaalseadusliku iseloomu, tunnustab, et

neid tuleb kohaldada ka nende päranduste kohta, mis on avanenud enne uue Pärandusmaksu-seaduse väljaandmist.

Selle otsuse arvustamine sõltub kahest küsimusest: esiteks, kas vaidluse all olevad hindamisreeglid kannavad tõepoolest protsessuaalseaduslikku laadi, ja teiseks, kas, kuigi see nii on, sellest tingimata järgneb tähendatud reeglite tagasiulatuv jõud enne Pärandusmaksu-seaduse maksmahakkamist avanenud päranduste peale.

Mõlemad küsimused on seletusi leidnud poleemikas, mis tähendatud Riigikohtu otsuse puhul hr. Siimer'i ja hr. Dittmar'i vahel on tekkinud. Kuid osalt mitmete ekslikkude väidete ja järelduste pä-

¹⁾ Need autori ettepanekud on juba täitmist leidnud. Vaata R. T. nr. 171/172 — 1925 a. Seadused 84 ja 85.

rast, osalt aga ka ärevuse ja iroonia tõttu, mis selles poleemikas kahjuks on maad võtnud, ei saa vist mitte ütelda, et see poleemika oleks otsustavale resultaadile viinud. Sellepärast olgu katsutud rahu-likult, sine ira et studio, õiget vaatekohta otsida Riigikohtu otsuse arvustamiseks, selle juures hr. Siimer'i ja hr. Ditmar'i poleemikat ainult niivõrt puudutades, kui üksikud ühe ehk teise poolt avaldatud väited leiavad kinnitamist või ümberlükka-mist alljärgnevas kaalutlustes.

I.

Riigikohtu otsuse aluseks pandud Vene Senati otsuses on — et seda ka siin veel korrata — vahe materiaalõiguslike ja protsessuaalõiguslike seaduste vahel koguni õigelt nii ära seletatud, et esimesed tekitavad uusi ja tühistavad vanu õigusi, kuna aga protsessuaalseadused niisuguseid materiaalõiguste muudatusi ei tekita. Selle järele seletab Riigikohus oma otsuses omakord, et Pärandusmaksu-seaduse I osal on puht-materiaalõiguslik iseloom, tema II osa aga kannab puht-protsessuaalõiguslikku laadi. See on täiesti õige. Seaduse II osa korraldab pärija poolt kohtule ettepandivaid palvekirju, dokumente, teadaandeid, administratiiv- ja kohtuasutiste tegevust pärandusvara koos-seisu kindlakstegemise ja pärandusmaksu väljaarvutamise ning sissenõudmise või maksu-tähtaja pikendamise kohta jne., — kõik asja puhtvälimise ajamise kohta käi-vad reeglid. Sellepärast on hr. Siimer'i vaidlus Pärandusmaksu-seaduse II osa ju-riidilise iseloomustamise vastu Riigikohtu poolt küll põhjendamata.

Mis aga puutub Pärandusmaksu-seaduse III ossa, siis võib vaevalt ühineda Riigi-kohtu arvamisega selle osa protsessuaalse laadi ja tagasiulatava jõu kohta. Riigi-kohus järeldab oma väite sellest, et pä-randusmaksu maksmise protsess algusest kuni lõpuni „peab täielikult käima § 10.—29. (s. o. seaduse II osas) ettenähtud reeg-

litejärele, olenemata päranduse avanemise ajast“, ja et „§ 16 käsib kohtule otsekohe just § 30.—36. äratähendatud hindamis-määrusi juhtnõõriks võtta“, missugused määrused „seisavad lahutamata ühendu-ses § 16. eeskirjaga“. Selles järelduses sisaldub kaks viga. Esiteks on siin vaid-luse all oleva ning tõendatava väite tõen-duseks sama väidet ennast tarvitatud. Vaidlus seisab ometi selles, et enne Pä-randusmaksu-seaduse maksmahakkamist avanenud päranduste asjades seisavad kaks väidet teine teise vastu: üks, et § 10.—29. kohaldamisest ja eriti ka § 16-dast ei järgne veel ka § 30.—36. kohaldamine tähendatud asjades, teine et järgneb. See-pärast tuli tõendada, et ja mispärast järg-neb. Riigikohtu otsuses on see aga nii tõendatud, et § 30.—36. kohaldamine järg-neb § 10.—29. kohaldamisest. See on Circulus vitiosus in demonstrando. Teine viga seisab selles, et osutatud lausetes tuletakse § 30.—36. protsessuaalõiguslik iseloom nende paragrahvide „lahutamata ühendusest § 16. eeskirjaga“, mille järele „peavad kohtule juhtnõõridena teenima pärandusmaksu-summa väljaarvamise juu-res“. Toetumine ehk näitamine teatavas protsessuaalseaduses millegi teise seaduse paragrahvide peale iseenesest ei otsusta ometi mitte viimaste juriidilist iseloomu. Paljudes Tsiviilkohtupidamis-seaduse pa-ragrahvides leidub näitamisi Balti Eraõi-guse paragrahvide peale, nii et nad seisavad ka viimastega „lahutamata ühenduses“, aga selle tõttu ei kaota viimased oma mate-riaalõiguslikku iseloomu. Järelikult tuleb ka käesolevas juhtumuses Pärandusmaksu-seaduse § 30.—36. sisalduvate hindamis-reeglite juriidiline iseloom kindlaks teha ainult nende eneste sisuliste tunnismär-kide järele.

Selle küsimuse arutamisele samm-sammult astudes võtame esiteks prooviks Pärandusmaksu-seaduse § 30. p. 4. juurde lisatud „Maahindade tabeli“. Selles ta-belis on tiinumaa hind üksikuis maakon-

dades kindlate numbritega ära määratud. Järelikult kindlustab see hind riigile otse teatavat pärandusmaksu nõudmise alam-määra. Seesugust seadusnormi aga ei või ometi mitte protsessuaalõiguslikuks tunnistada, vaid ta on, luues teatava materiaaõiguse, kahtlemata materiaaõiguslik norm. Mis puutub edasi sama § 30. kolme esimese punkti hindamisreeglitesse ja samuti § 31. hindamisreeglitesse, siis ei ole nende aluseks pandud summad ise küll mitte numbritega ära tähendatud, sest et see siin muidugi võimata oli. Kuid nende summade kindel suurus leidub § 30. p. 1.—3-ndas ja § 31-ses ülesloetud dokumentides ja kindlustab jällegi riigi maksunõudmise teatavat alam-määra. Järelikult ei ole põhimõttelist lahkiminekut „Maaseaduse tabelist“, vaid ka siin on tegemist materiaaõiguslike normidega. Analoogiliselt määrab näiteks B. E. Õ. § 3666, et lepingu mittetäitmisest süüdlane käsiraha vastuvõtja peab raha andjale käsiraha kahekordse summa ära tasuma. Samuti määrab B. E. Õ. § 3455, et, kui nõudmisainet võib ta turuhinna järele täpsalt kindlaks teha, siis ei tohi terve kahjutasu kohustus ulatuda üle selle hinna kahekordse suuruse. Ka siin tuleb teatavad summad — tasusummad — välja arvutada ja on teatav mõõdupuu — kahekordseks tegemine — ette kirjutatud, kusjuures kahekordseks tehtavate summade suurus ise — nagu see ka siin muidugi teisiti ei või olla — leidub mitte seaduses eneses, vaid kas teatavas dokumendis (ehk üldse lepingus) või tuleb tarbekorral kindlaks teha selleks eriti toimepandava ekspertiisi abil. Järelikult peab kohus B. E. Õ. § 3366. ja 3455. juhtumustel matemaatilisi väljaarvutamisi ja teisi keerulisemaid protsessuaalseid toimetusi ette võtma. Kas võib nüüd ütelda, et § 3366 ja 3455 kannavad selle tõttu protsessuaalõiguslikku laadi? Ei või kahtlust olla, et kohtu peale pandavatest protsessuaaltoimetustest hoolimata hoiavad

§ 3366 ja 3455 oma materiaaõigusliku iseloomu alal, kuna nad ometi oluliselt rahaandja ehk kahjusaaaja nõudmise põhimõttelist ülemmäära ära määravad.

Eriti head näidet pakub B. E. Õ. § 2315-nda märkus. Ta sisaldab reegliteid legataaride tõenäolise elukestvuse tabeli järele väljaarvutamise kohta alimite või teiste tähtjaliste kohustuste summa kindlaksmääramiseks, mille peale pärija poolt mahavõetav quarta Falcidia tuleb § 2313. järele proportsionaalselt ära jagada. Need reeglid kujutavad täpsalt analoogiat mitte ainult Pärandusmaksuseaduse § 35-daga, vaid — kuna viimane paragrahv erineb teistest paragrahvidest ainult oma otstarbele vastava väljaarvutamisviisiga, aga mitte põhimõtteliselt — ka üldse Pärandusmaksuseaduse hindamisreeglitega. Siin ja seal on tegemist matemaatilise väljaarvutamisega, ja siin ja seal on antud selle jaoks tarvilik mõõdupuu ehk tarvilikud mõõdupuud. Nii viisi nõuavad B. E. Õ. § 2315-nda märkuse reeglid küll teatavat protsessuaaltegevust, kuid siiski jäävad nad oluliselt materiaaõiguslike reegliteks, mis asjaosaliste vastastikused õigused ja kohustused tingivad ja õiendavad.

Võiks ka näidata B. E. Õ. praegu maksvusetuks jäänud § 601. peale, mille järele end. Eestimaa kubermangus rüütlimõis pidi sisaldama vähemalt 150 tiinu mõisamaa põllumaad „ühes vastavate heina- ja karjamaadega“. Et siin heina- ja karjamaa suurus ei ole numbritega ära tähendatud, tuli § 605-das oleva keelu pärast rüütlimõisa alla mainitud alam-määra tükeldamise kohta — heina- ja karjamaa osade müümisel kindlaks teha, kui suured heina- ja karjamaa pinnad pidid järele jääma. Aga selle tõttu ei muutunud materiaaõiguslik § 601 mitte protsessuaalõiguslikuks seaduseks.

Analoogilisi juhtumusi, kus materiaalseadusega iseenesest otsekohe on seotud

teatav protsessuaalõiguslik tegevus, võiks veel mitmeid juurde võtta. Kuid jätkub eelmistest näidetest. Neist ja kuna Pärandusmaksu-seaduse § 32.—34. ja 36-ndal on samasugune iseloom kui § 30., 31. ja 35-ndal, peaks küll selguma, et Pärandusmaksu-seaduse hindamisreeglid, kindlustades riigi maksunõudmise alammäära suurust, sisaldavad oluliselt materiaalõiguslikke norme. See on sama resultaat, millele ka hr. Siimer jõuab, kui ta oma teises kirjatöös ütleb, et riigi maksunõudmise suuruse äramääravad kindlad aritmeetilised tegurid kujunevad materiaalõiguslikeks normideks:

Kui me nüüd aga veel täpsamalt vaatleme, mis Pärandusmaksu-seaduse „hindamisreeglid“ õieti tähendavad, siis näeme, et nad tõepoolest ei kirjuta kohtule ette mingisuguse hindamise toimetamist, vaid annavad omalt poolt ise kohtule juba valmid ja kindlasti äramääratud hinnad otsekoheseks tarvitamiseks kätte. Selle järele räägib Pärandusmaksu-seaduse § 7. koguni õigelt ja täpsalt „§ 30.—36. ettenähtud seaduslikust hinnast“, aga mitte, nagu ebatäpsalt § 16., „hindamis määrustest“. Need hinnad tähendavad ära, mida nimelt mõistab Pärandusmaksu-seadus pärandusvara „väärtuse“ all, millest tuleb pärandusmaks võtta. Teiste sõnadega, § 30.—36. sisaldavad pärandusvara väärtuse definitsiooni. Sütki järgneb jälle, et nad kujutavad oma olu ja iseloomu järele materiaalõiguslikke norme. Sääraseid deklaratiivseid, materiaalõiguslisi norme leidub sagedasti ka teistes seadustes. Balti E. O. määrab § 599.—603., mis tuleb mõista „rüütlimõisa“ all, § 960., 965., 968 ja 971., mis tuleb mõista „päritud vara“ mõiste all. See-sugused normid sünnitavad õigusi ja kohustusi mitte iseenesest, lahus teistest normidest, vaid ainult ühenduses teiste normidega, nagu eespool võetud näidetes B. E. O. § 605. ettenähtud rüütlimõisa tükeldamise keeluga, § 961., 962., 966.,

969., 970., 972. ja 974. päritud vara võõrandamise keeluga ja selle keelu rikkumise tagajärgede äramääramisega jne. Niisama sünnitavad ka Pärandusmaksu-seaduse § 30.—36-ndas äratähendatud vara väärtuse hinnad riigi ja pärija suhtes õigusi ja kohustusi küll mitte iseenesest, vaid ühenduses Pärandusmaksu-seaduse § 3-ga ja § 7-ga.

Ja nimelt määrab kõige pealt § 3., et pärandusmaks võetakse pärija ja pärandusejätja vahel oleva suguluse lähiduse ning pärandusvara väärtuse järele tabelis äramääratud protsentide näol. Seejuures on, nagu peab tähele panema, protsendid eriliselt järgutatud mitte ainult suguluseastmete, vaid ka varanduse väärtuse astmete järele. Järelikult põhjeneb Riigi maksunõudmine kolmel elemendil: pärija suguluse lähidusel pärandusejätjaga, pärandusvara väärtusel ja protsentide määrustel. Kõigi kolme elemendi ühendusest tekib igal juhul riigi reaalse maksunõudmise summa. Suguluse lähidus ja protsentide suurus on § 3-ndas üksikasjalikult ära tähendatud, samuti ka varanduse väärtuse üksikud astmed. Mida aga tuleb mõista varanduse väärtuse enese all, ei ole § 3-ndas mitte öeldud. Seda teeb § 7.: ta määrab, et päranduse väärtuseks tuleb lugeda vähemalt § 30.—36. ettenähtud seaduslik hind. Ja viimati määravad § 30.—36. selle seadusliku hinna ka kindlasti ära. Niiviisi kujutavad § 3., 7. ja 30.—36. kindlat orgaanilist materiaalõiguslikku üksust. Kus on siin vahest kõige väiksem protsessuaalne määrus? Kohtu protsessuaalne tegevus kõige selle juures ja § 16. järele ei koosne mingisugusest „hindamisest“, vaid piirdub ainuüksi esiteks kontrollimisega, kas pärija poolt ülesantud pärandusvara väärtus vastab vähemalt seaduslikule hinnale — selle juures ka § 30. ja 31-ses äratähendatud üksikute hindade vahel kõige suuremat summat aluseks võttes — ja teiseks pärandusmaksu enese väljaarvutamisega

aluseks võttes kas seaduslikku hinda või pärija poolt ülesantud suuremat hinda.

Kõigest eespool seletatust järgneb, et Riigikohtu — ja samuti ka hra Ditmar'i — väide, nagu seisaksid § 30.—36. „lahutamata ühenduses § 16-nda eeskirjaga“, on ekslik § 30.—36-nda määruste juriidilise iseloomu kindlakstegemise mõttes, ja et samuti on ekslik sellest väitest tehtud järeldus, nagu oleks see iseloom protsessuaalõiguslik. Riigikohus on eksiteele viidud kahe vea tõttu. Esiteks on Riigikohus, nagu tema otsuse motiividest näha, tähelepaneku ainult sellele pööranud, et Pärandusmaksu-seaduse esimese osa reeglid „sünnitavat riigi õigusi pärandusmaksu võtmise kohta pärija ja pärandusjätja vahel oleva suguluse lähiduse järele“, — on aga koguni tähele panemata jätnud § 3-ndas selgesti äratähendatud riigi maksunõudmise teise elemendi: pärandusvara väärtuse. Selle tagajärjel on teiseks Riigikohus § 30.—36-da välja kiskunud nende orgaanilisest ühendusest § 3. ja 7-ga ja neid valesti sidunud § 16-ga. Peale selle on § 16-le ka kahes suhtes tähendus antud, mida tal tõepoolest ei ole. Ühelt poolt määrab § 16. ainult seda ära, missuguste andmete põhjal kohus arvustab pärandusmaksu, ja selle juures lihtsalt kordab § 7-nda määrust § 30.—36-ndas ettenähtud seadusliku hinna kohta, nii et tal selles osas mingisugust iseseisvat tähendust ei ole. Teiselt poolt on, nagu juba üleval öeldud, protsessuaalõigusliku § 16-nda näitamisest § 30.—36. peale ekslik järeldus tehtud, nagu oleks ka neil paragrahvidel protsessuaalõiguslik iseloom.

II.

Kõige selle järele peaks küll õige olema, et Pärandusmaksu-seaduse „hindamisreeglid“ on oma olu ja iseloomu järele materiaalõiguslikud. Siit järgneb edasi, et isenesest langeb ära nende tagasiulatav jõud enne Pärandusmaksu-seaduse maksuma-

hakkamist avanenud päranduste kohta. Kuid katsugem ka seda küsimust läbi, kas, kui tähendatud reeglid kannaksid protsessuaalseaduslikku laadi, sellest tingimata järgneks nende tagasiulatav jõud mainitud päranduste kohta.

Tunnustades alguses osutatud otsuses nr. 195—1880. a. et vastandiks materiaalseadustele on protsessuaalseadustel tagasiulatav jõud, ei puudutanud Senat, muidugi jäädes oma läbivaatamisele jõudnud asja piiridesse, juhtumisi, kus enne uue protsessuaalseaduse väljaandmist juba teatav materiaalõiguslik seisukord on loodud, vana protsessuaalseaduse ajal ja selle seaduse tagajärjel. Ei või kahtlust olla, et seesugust materiaalõiguslikku seisukorda ei muudeta uue protsessuaalseaduse poolt, seesugusel juhtumusel ei ole uuel protsessuaalseadusel mingisugust tagasiulatavat jõudu. Sest vastasel korral sünnitaks juba olemasoleva materiaalõigusliku seisukorra muudatust, mis käiks ometi protsessuaalseaduse enese iseloomu vastu.

Oletame näiteks, et enne uue kohtute alluvuse muutmise seaduse väljaandmist oli nõudmine 60 000 marga suuruses oma igamis-tähtaja lõpul sisseantud eksikomibel mitte Rahukogule kui esimese astme kohtule, vaid rahukohtunikule, ja et vahepeal, enne asja arutamist rahukohtuniku poolt, aga juba pärast nõudmise igamistähtaja möödumist, on alluvuse muutmise seadus maksuma hakanud, mille järele nõudmised kuni 100 000 margani alluvad rahukohtunikudele. Kas tohib nüüd ütelda, et sellel protsessuaalseadusel on tagasiulatav jõud, nii et mainitud 60 000-margaline nõudmine tuleb lugeda tõstetuks õiges kohtus, ja et järelikult selle läbi nõudmise igamine on katkestatud B. E. S. § 3629. järele? Kahtlemata mitte. Pooltevaheline seisukord igamisküsimuses sõltub ainuüksi endisest protsessuaalseadusest alluvuse kohta, ja selle seaduse järele mitte õiges kohtus tõstetud nõudmine on lõppenud ning kadunud ja ei saa uue protses-

suaalseaduse tõttu mitte surnuist üles tõusta. Uus seadus mõjub ainult niivõrt, et rahukohtunik ei või asja lihtsalt ära lõpetada, vaid peab ta sisuliselt otsustama, nõudmise kostja palvel tühjaks mõistes.

Ehk teine näide. Eespool oli kõne B. E. Ö. § 2315. märkuses sisalduvatest reeglitest legataaride tõenäolise elukestuse tabeli järele väljaarvutamise kohta quarta Falcidia ärajagamisel. Need reeglid kujutavad, nagu öeldud, täpsat analoogiat Pärändusmaksu-seaduse hindamisreeglitega. Kui oletada, et viimased on protsessuaalseaduslikud reeglid, siis tuleb seda väita ka B. E. Ö. § 2315. märkuse reeglite kohta, nii et ka siin oleks uutel reeglitel tagasiulatuv jõud. Kuid silmas pidades, et kõik pärändusega seotud õigused ja kohustused korraldatakse selle kaju järele, mil pärändus avanes, — tähendab, mil ta oli pärändusejätja surma silmapilgul, ja et sellepärast eriti mainitud legataaride elukestuse väljaarvutamisse ei mõju isegi ühe või teise legataari faktiline surmapäev (Erdmann, System des Privatrechts Liv-, Est- und Curlands, III, lk. 270), nii et faktilisest surmapäevast hoolimata ikka § 2315. märkuse formaalne mõõdupuu tuleb tarvitusele võtta — on selge, et ka pärast uute, sellekohase seadusega maksmapandavate reeglite ilmumist ka edaspidi B. E. Ö. § 2315. märkuse reegleid tuleb muutmatult kohaldada kõikides veel äraotsustamata jäänud, aga enne uue seaduse ilmumist avanenud päränduste asjades, ja et nendes asjades ei ole uuel seadusel mingisugust tagasiulatuvat jõudu. Põhjus on see, et päränduse avamise silmapilgul on pärija suhetes legataaridega ja legataaride suhetes eneste vahel B. E. Öig. § 2315. märkuse reeglitele vastav kindel materiaalõiguslik vahekord loodud, mis on pärastisest uuest seadusest sõltumatu.

Niisama on lugu ka Pärändusmaksu-seaduse hindamisreeglitega. Ka pärändusmaksu suhtes tuleb kõige pealt üldisest põhilausest kinni pidada, et kõikide pä-

randusega seotud õiguste ja kohustuste kohta on otsustav pärändusejätja surma silmapilk. Ka sel juhul, kui päränduse vastuvõtmine (Antretung) sünnib pärast, loetakse päränduse üleminek pärijale sündinuks päränduse avamise, s. o. pärändaja surma päeval ja ajatatakse (viiakse tagasi, wird zurückbezogen, припущивается) sellele silmapilgule. Järelikult samalgi päeval tekib ka riigi pärändusmaksunõudmine pärija vastu, olgugi et see on mitte eraõiguslik, vaid avalikõiguslik nõudmine. Nii hr. Siimer kui ka hr. Ditmar vaatavad pärändusmaksu peale ainult pärija ehk legataari seisukohalt, tähendab m a k s u k o h u s t u s e mõttes (mille juures, hr. Ditmar'i õige märkuse järele, hr. Siimer kord valesti räägib pärija „õigusest“ pärändusmaksu tasumise kohta). Kuid mõlemad jätavad kõrvale, et pärija kohustusele vastab riigi õigus pärändusmaksu võtta, et riigi seisukohalt vaadates kujutab pärändusmaks riigi õigust. See õigus tekib, nagu eespool seisvaist seletusist järgneb, pärändaja surma silmapilgul. Ta ei ole aga mitte ainult metafüüsiline, abstraktne õigus, vaid reaalne, konkreetne, teatava kindla suurusega nõudmine. See suurus on kindlaks määratud Pärändusmaksu-seaduses. Järelikult on nüüd kohtu ülesandeks: kindlaks teha, kui suur oli riigi nõudmise konkreetne summa pärändaja surma silmapilgul. Sellest aga järgneb omakorda, et mainitud summa väljaarvutamise aluseks võib olla ainult see Pärändusmaksu-seadus, mis oli tolsamal ajal maksev. Ja muidugi mitte ainult protsendinormide osas, vaid ka vara hindamise normide osas, kuna ometi ainult mõlemate normide ühendusest järgneb riigi konkreetse nõudmise summa.

Me näeme: ka pärändusmaksu suhtes on teatav kindel materiaalõiguslik vahekord teataval ajal loodud endise protsessuaalseaduse ajal (muidugi ikka oletades, et Pärändusmaksu-seaduse hindamisreeglid on protsessuaalseadus) — vahekord,

mis väljendub konkreetsetes rahasummas. Ja seda vahekorda, ehk teisiti ütelda: seda rahasummat ei või muuta pärastise protsessuaalseaduse läbi (teadagi välja arvatud juhtumus, kui viimasele ei ole seaduseandja poolt otsekohe tagasiulatuvat jõudu antud). On riik oma nõudmise suuruse kindlaksmääramiseks endises Pärandusmaksu-seaduses madala mõõdupuu võtnud, siis jääb selle mõõdupuu järelle tekkinud nõudmise suurus muutumatult püsima, ükskõik, kas uus Pärandusmaksu-seadus võtab tarvitusele suurema või vähema mõõdupuu.

Nagu kõigest sellest selgub, on Riigi-kohtu otsuses tähele panemata jäänud, et küsimus käib konkreetse maksu nõudmise konkreetse suuruse kohta teataval ajal ja et kord loodud konkreetne materiaa-õiguslik vahekord ei muutu uue protsessuaalseaduse läbi, kui seda ei ole uues seaduses eneses nimelt ja otsekohe öeldud.

Et asi nii on, näitab praktiliselt juhtumus, kus endise Pärandusmaksu-seaduse maksvuse ajal maksab pärija ühes tarviliku deklaratsiooniga pärandusvara koosseisu ja hinna kohta — mis kuskil ei ole keelatud ja praktikas ka on juhtunud — õigelt välja arvutatud pärandusmaksu kohe ära ja esitab kohtule vastava riigikassa-kviitungi. Riigi maksunõudmine on seega täiesti ära tasutud ja kustutatud, ja riigil ei ole pärijalt enam midagi saada. Kui nüüd aga kohtu otsus tehakse alles pärast uue, kõrgendatud hindamismõõdupuuga Pärandusmaksu-seaduse maksma hakkamist, — kas võib siis kohus pärijale, kes riigi nõudmise täpsalt ja täiesti rahuldanud, veel täiendava maksu peale panna? Kas võiks säherdust otsust õiglaseks tunnistada?

Viimane näide valgustab ka omakord selgesti hr. Siimer'i poolt toonitatud asjaolu, et kohtuotsuse tegemise silmapilk on

juhuline ja ei või mõõduandev olla küsimuses, missuguseid pärandusmaksu hindamise reegleid tuleb otsuse aluseks võtta. Hr. Siimer'i poolt seejuures koguni õigelt ettetoodud näite kahe, ühel ja samal päeval ühele ja samale kohtule esitatud, aga kohtu poolt mitte ühel ja samal päeval äraotsustatud pärimisõigustes kinnitamise asja kohta „kõrvaldab lihtsalt“ hr. Ditmar kui „ilma mingisuguse juriidilise aluseta oleva argumendi“, ära kasutades hr. Siimer'i poolt kahjuks teatava ettevaatamatusega tarvitatud sõna „kohtu viivitus“. Kuid kui tähelepanelikult läbi lugeda terve hr. Siimer'i seletus, siis on selge, et sõna „kohtu viivitus“ on tarvitatud mitte kui etteheide kohtule, vaid lihtsalt objektiivselt otsuse hiljema tegemise mõttes. On ometi haruldane nähtus, et kohtute töörohkuse pärast ei saa kõik ühel ja samal päeval sissetulnud asjad ka ühe ja sama istungi peale arutusele määrata. Istungile määratud asjades omakord juhtub jälle väga sagedasti viivitust, parem ütelda: ühe ehk teise asja arutamise edasilükkamist, ilma et seda võiks kellegile süüks panna.

Võib juhtuda, et ühes asjas ilmuvad kõik asjaosalised ja on kõik tarvilikud dokumendid korras, nii et asja võib ära otsustada; teises asjas aga ei ilmunud üks osa asjaosalistest ja puuduvad teated kutsetähtede kätteandmise kohta, ehk asjaosalistest on üks vahepeal surnud või ühe poolt tõstetakse teiste pärimisõiguse või testamendi vastu vaidlus, nii et asja arutamine tuleb kohtul kas edasi lükata või ajutiselt seisma panna. Ka on juhtumusi olnud, kus kohtuistung pidi üldse ära jääma, sest et ettekandja kohtuliige oli samal kohtupäeval enne istungi avamist ära surnud. Enne seesuguste asjade uut arutamist aga hakkab uus Pärandusmaksu-seadus maksma. Täiesti õigustatud on siin hr. Siimer'i küsimus: mis pärast peavad seesugused asjad teisiti otsustatama kui seesugused ühel ja samal päeval kohtule antud teised asjad, mis pärast peavad pärijad neis

asjus kõrgemat pärandusmaksu maksuma kui viimastes?

Mis puutub hr. Siimer'i teise küsimusse, kuidas talitada uue Pärandusmaksu-seaduse ilmumise juhtumisel pärast edasikaebuse tõstmist esimese astme kohtu otsuse peale või pärast teise astme kohtu otsuse ära muutmist Riigikohtu poolt ja enne asja äraotsustamist teise astme kohtu poolt kas edasikaebuse või Riigikohtu otsuse puhul, siis ei saa ütelda, et see küsimus oleks lahendatud hr. Ditmar'i näitamisega Ts. K. S. § 773. peale. Kui uue Pärandusmaksu-seaduse hindamisreeglite kohaldamise lahendamisel tõepoolest tuleb välja minna ainult protsessuaalseaduse sunduslikkusest ka enne tema väljakuulutamist tekkinud asjade kohta, siis tuleb mõeldapääsemata järeldusele jõuda, et Ts. Kp. S. § 1408-a märkuse ja § 2022 märkuse ja Lõivude Seaduse (уставъ о поминиахъ) § 219. põhjal (mis Ts. Kp. Sead. § 1408. märkusega sõna-sõnalt kooskõlas) peab teise astme kohus ameti poolest — ex officio — ise uued hindamisreeglid kohaldama ja täiendava pärandusmaksu sissenõudmise määruse samuti iseseisvalt ja ilma Otsekoheste Maksude Peavalitsuse sellekohase palveta [tege ma, nagu ilma säärase palveta ka esimese astme kohus teeb pärandusmaksu sissenõudmise määruse. Selle määruse tegemine on otsekohe kohtutele enestele kohuseks tehtud ja peab sündima kohtu enese algatusel, vaatamata poolte tahtmise või mittetahtmise peale. Ts. K. S. § 773. ei tähenda siiu mitte midagi ja ei vabasta kohut Ts. K. S. § 1408-a ja 2022. märkuste ja Lõivude Sead. § 219-ga tema peale pandud kohustusest, — seda rohkem, et uute hindamisreeglite ilmumise juhtumisel käiks säärane vabastamine isegi ka teooria enese vastu protsessuaalseaduste tagasiulatava jõu kohta.

Nii siis peaks — eeldusel, et sel teoorial on käesolevas küsimuses otsustav tähendus — pärija kõrgemat pärandusmaksu

maksuma ka sel juhul, kui esimese astme kohtu poolt enne uue Pärandusmaksu-seaduse maksmahakkamist tehtud otsus on edasi kaevatud milleski väikese tähtsusega kõrvalises küsimuses. Ja koguni öieti ütleb hr. Siimer, et siin peab pärija pärandusmaksu maksuma ainult kohtu eksituse pärast. Võib aga enesele ka järgmist juhtumust ette kujutada. Oletame, et Põhiseaduse § 54. ettenähtud kümnepäevalisel vaheajal uue Pärandusmaksu-seaduse väljakuulutamise ja tema maksmahakkamise vahel on esimese astme kohus pärandusmaksu otsuse teinud, pärandusmaksu õigelt vana Pärandusmaksu-seaduse järele määrates; et aga Otsekoheste Maksude Peavalitsuse volinik eksikombel selle otsuse peale edasi kaebab, nõudes pärandusmaksu määramist uue seaduse järele, ja et asi tuleb teise astme kohtus arutusele pärast uue seaduse maksmahakkamist. Ehk, et küsimust otsekohe groteskseks teha, oletame, et mainitud vaheajal on kohus ise eksikombel uue pärandusmaksu hindamisreeglid tarvitusele võtnud ja pärija on selle peale edasi kaevanud, paludes vana seadust tarvitada. Mis nüüd? Esimesel juhtumisel on otsus õige; kas peab aga nüüd teise astme kohus sellest hoolimata seda muutma ja protsessuaalseaduse tagasiulatava jõu tõttu uue seaduse hindamisreeglite järele pärandusmaksu välja arvutama? Teisel juhtumisel on otsus kahtlemata vale ja on pärijale silmatorkavalt ülekohut teinud; kas peab aga sellest hoolimata teise astme kohus, kes juba uue seaduse ees seisab, seda kinnitama jällegi protsessuaalseaduse tagasiulatava jõu tõttu?

Nagu tuttav, on teatava põhilause õigeoleku läbikatsumise väga kasulikuks abinõuks põhilause järeldused kuni viimase tipuni ajada. Kui seejuures midagi absurdset välja tuleb, siis on selge, et põhilause on vale. Nii siis ka siin. Viimased ette toodud näited tõendavad, et põhimõtet protsessuaalseaduse tagasiulatavast jõust

ei saa aluseks panna Pärandusmaksu-seaduse hindamisreeglite kohaldamise küsimuses, sest ta viiks tagajärjele, et teise astme kohtu poolt tuleks esimese astme kohtu õige otsus ära muuta ja vale otsus kinnitada. See aga on võimatu. Vastuoksa võib teise astme kohus ainult selle järele otsustada, kas esimese astme kohus on need summad õigelt välja arvutanud, mis endise seaduse järele riigil saada olid. Kuna aga see tähendab, et teise astme kohtule ei ole mõõduandev tema otsuse tegemise ajal juhuliselt maksev Pärandusmaksu-seadus, siis ei või ka esimese astme kohtu jaoks mingisugust teist printsiipi üles seada, vaid tuleb temale mõõduandvaks endiseks seaduseks tunnistada ainult see seadus, mis oli maksev riigi maksunõudmise tekkimise silmapilgul, s.o. pärandusejätja surma silmapilgul, kui see seadus, mis riigi nõudmise tema aluses ja suuruses ära määrab.

Nii siis viib ka see tee samale kohale, millele viisid käesoleva uurimise teise osa

eelmised mõttekäigud. Saavutatud põhilause vastab täiesti hr. Siimer'i lausele („Õigus“ nr. 4), et päranduse avamise momendil maksva seaduse põhjal juba kindlaks määratud pärandusmaksu ei või suurendada ega muuta mingisuguse hiljemini väljaantud seaduse põhjal, kui temas ei ole öeldud, et tal on tagasiulatav jõud, missuguse mõtte hr. Siimer väljendab ka oma teises kirjatöös („Õigus“ nr. 8) seletustega omandatud õiguste (jura acquisita) kohta.

Sellega olen lõpule jõudnud. Kui kokku võtta käesoleva uurimise resultaadid, siis paistab vaatekoht, millele oleme mitmel teel välja jõudnud, et Pärandusmaksu-seaduse § 30—36 tuleb kohaldada ainult nende päranduste asjades, mis pärast selle seaduse maksmahakkamist on avanenud, kuna aga enne seda avarienud päranduste asjad käivad endise Pärandusmaksu-seaduse hindamisreeglite järele.

G. *Schwald.*

Riigikohtu tegelus.

Üldkogu.

Kas võib ametiasutis Tsiv. Kp. S. § 1285. ja 1286. põhjal oma ametnikule anda üldvolitust kõigi asjade ajamiseks edasivolituse õigusega?

Vastus eitav.

Ts. Kp. S. § 1286. räägitakse käsust ehk ettekirjutusest asja ajamiseks (predpissaniye na hodataistvo po delu) mitte asjade ajamiseks. Selle paragrahvi nõudel peab igas asjas kohtule esitatama eriline käsk ehk ettekirjutus, mis ametnikule asutise juhatuselt asja ajamiseks on antud. Ei ole erandit tehtud ka nende ametiasutiste jaoks laiaulatusliku tööpiir-

konnaga, nagu ministeeriumid ja mõned teised asutised, kelle teenistuses on alalised ametnikud kohtu ja üldse õigusliste asjade jaoks (juriskonsuldid). Säärane nõudmine põhjeneb nähtavasti sel alusel, et ametiasutise valitsusele kuulub muude õiguste ja kohustuste hulgas ka korralduste tegemine asutise kohta asjades niihästi nõuete tõstmiseks asutise poolt kui ka vastuse andmiseks tema vastu tõstetud nõuetele. Sellega, et nõutakse igas asjas erilist käsku asja ajamiseks, kindlustatakse, et asjade ajamine sünnib asutise vastutava juhataja teadmisel ja juhtnõoridel. Asutise juhatuse poolt käsu või üldvolituse andmine ametnikule kõigi asjade ajamiseks, nagu see on

eraelus lubatud (B. E. S. § 4371) ja ka sünnib, kus volitusi antakse kõigi juba tekkinud ja tulevikus tekkida võivate asjade jaoks, tähendaks nende asutise asjade valitsemise ja juhtimise edasiandmist teisele, mis ei sobi avaliku õiguse põhimõtetega: avalikuõiguslised asutised ja ametnikud töötavad igaüks kindlas ettenähtud õiguste ja kohustuste piirides. — Eeltoodust järgneb, et ametiasutisel ei ole õigust anda oma ametnikule üldvolituse taolisi käskusid kõigi asjade ajamiseks; sellega langeb iseenesest ka ära küsimus üldvolituse edasiandmise üle ametniku poolt kolmandaile isikuile. (R. Üldos. t. nr. 80—1925. a.)

Kas ametnikul, kellel käsk teatavat asja ajada, on õigus selle asja ajamiseks kedagi teist volitada?

Vastus eitav.

Ametnik võib käsu ehk ettekirjutuse põhjal kõiki protsessuaal-laadilisi toimetusi ette võtta, milleks seaduses ei nõuta erilist volitust. Erilist volitamist nõutakse muu seas Ts. Kp. S. § 250. järele ka volituse edasiandmiseks. Ametiasutisel ei ole aga muidugi keelatud oma ametnikule kas otse ette kirjutada või temale tarbekorraks lubada kedagi teist isikut Ts. Kp. S. § 1285. ettenähtud isikute hulgast edasi volitada, volinikuga, kui see on advokaatide hulgast, vastavat volituslepingut sõlmides. Kuid see peab käsus ehk ettekirjutuses otse väljendatud olema, ja seesugusel korral toimib ametnik temale antud juhatuskirja piirides. (R. Üldos. t. nr. 80—1925. a.)

Kas kuulub vannutatud advokaatide Nõukogu võimkonda järelevalve vann. adv. abide tegevuse järele ja kas on v. a. Nõukogul õigus v. a. abisi distsiplinaarkorras vastutusele võtta?

Vastus jaatav.

Kohtuasut. S. § 357. sisust selgub, et vann. adv. Nõukogu on asutatud valve eesmärgiga kõigi tema ringkonnas teotsevate kutseliste volinikkude tegevuse järele ja järjekult mitte ainult vannutatud advokaatide eneste, vaid ka nende juures seisvate ja nende juhatusel töötavate abide tegevuse järele, mispärast vann. adv. Nõukogul on täielik õigus vann. adv. abisid, samuti kui vann. advokaate, distsiplinaarkorras vastutusele ja tarbekorral K. A. S. § 368. ettenähtud distsiplinaar-abinõusid tarvitusele võtta. K. A. S. § 406¹⁷ ja 406¹⁸ ettenähtud kohtuasutiste õigus oma algatusel või prokuröri ettepanekul distsiplinaarkorras vastutusele võtta vann. adv. abisid, kellele on välja antud tunnistused võõraste asjade ajamiseks, ei kõrvalda Nõukogu üldvalvet kõikide vann. adv. abide tegevuse järele ega kitsenda tema õigusi selles suhtes, vaid süvendab ainult järelevalve teostamise tõsidust. Vastupidine vaade oleks üheväärliline tunnistamisega, et vann. adv. abi järele, kellele ei ole seesugust tunnistust välja antud, ei ole üldse valvet. Seesugune vaade seisaks aga otsekoheses vastolus K. A. S. § 357. eeskirjaga. Samas mõttes on veneaegne kohtupraktika kõne all oleva küsimuse peale alati vaadanud. (Võrdle V. S. Üldkogu määrus 1880. a. nr. 6., Sen. ühendatud koosolekute otsused 4. V. 1895 ja 3. III. 1905.). (R. Üldos. t. nr. 58—1925. a.)

Administratiiv-osakond.

Kes on kohustatud linna avalikkude algkoolide õpetajaile haiguse korral toetust andma?

Vastus: Linna-omavalitsus.

Ametnikkude ja tööliste haiguse korral kindlustamise kohta antud Ajutise Kodukorra Määruste (R. T. nr. 26—1920. a.) § 13. põhjal saab ametnik või tööline haiguse korral „p a l g a“ edasi ja sellepärast, kuigi nende määruste teistes osades on

palga edasimaksmist haiguse korral nime-
tatud rahaliseks toetuseks, ei või nende
sõnade tarvitamine mingisugust kahtlust
tekitada küsimuse otsustamisel, kes nimelt
on kohustatud ametnikule haiguse korral
„palka“ edasimaksuma. On täiesti selge
ja arusaadav, et palga peab edasi maksma
ametnikule viimase haiguse korral see asu-
tis, kes temale enne haigeksjäämistki palga
maksis. Õpetajate Palgaseaduse Muutmise
Seaduse (R. T. nr. 26—1923. a.) § 9. järele
maksab riik avalikkude algkoolide õpeta-
jaile palgast 50% ja seda peab ta edasi
maksma õpetajale ka haiguse korral. Mis
puutub aga avalikkude algkoolide õpetajaile
muu toetuse andmisse haiguse korral, siis
ei ole selle toetuse andmine maksvate sea-
dustega riigi kohustuseks tehtud. Õpeta-
jate Palgaseaduse (R. T. nr. 41—1921. a.)
§ 13. järele on haiguse korral õpetajaile
toetuse andmine Vabariigi Valitsuse poolt
6. II. 1920. a. vastuvõetud määruste piirides
(R. T. nr. 26—1920. a.) riigi kohustuseks
ainult riigi koolides. Õpetajate Pal-
gaseaduse Muutmise Seadus ei ole eeltähen-
datud Seaduse § 13. muutnud ja sellepärast
ei ole ka seaduslikku alust riigi kohustusi
haigete õpetajate toetamise asjas laiendada.
Arvamist, et Õpetajate Palgaseaduse § 13.
on seletatav asjaoluga, et selle seaduse jä-
rele maksis palga linna avalikkude algkoo-
lide õpetajaile üksi Linnaomavalitsus ja et
kuna 8. II. 1923. a. seaduse § 9. järele
avalikkude algkoolide õpetajate palgast
maksab riik 50% ja Linna-omavalitsus 50%,
siis tuleks vastavalt sellele ka § 13. iseene-
sest vastavalt muudetuks lugeda, ei saa
küllaldaselt põhjendatuks pidada. Ei ole
mingisuguseid andmeid olemas, mis lubak-
sid tõendada, et § 13-ga on linna avalik-
kude algkoolide õpetajaile toetuse andmine
haiguse korral Linna-omavalitsuse kohus-
tuseks tehtud ainuüksi sellepärast, et Linna-
omavalitsus neile õpetajaile põhipalga pidi
maksma. See kohustus võis Linna-omava-
litsuse peale pandud olla ka sellepärast, et
neid õpetajaid loetakse Linna-omavalitsuse

teenijaiks. Samuti ei saa sellest asjaolust,
et Õpetajate Palgaseaduse Muutmise Sea-
duse § 9. järele riik maksab avalikkude
algkoolide õpetajate palgast 50%, järeldada,
et riik peaks samas vahekorras kõiki teisi
kohustusi õpetajate vastu kandma. Sama
seaduse § 12. järele ongi, hoolimata § 9.
määrusest, palgamaksmise asjas perekonna
abiraha maksmine avalikkude algkoolide
õpetajaile linnas üksi Linna-omavalitsuse
kohustuseks, ja riigi kohustuseks on see
ainult riigi algkoolides, nagu see
ka haiguse korral toetuse andmise kohta
on ette nähtud Õpetajate Palgaseaduse
§ 13-as.

(R. Adm. os. t. nr. 741^{II}—1925. a.)

---

*Kas teenistuses olevad riigiteenijad on
kohustatud palga arvel ülemäära saadud
summad tagasi maksma?*

Vastus jaatav.

Kodanl. Teen. Sead. (V. S. K. III k.)
§ 584 näeb küll ette need juhtumused, mil-
lal ametnikkudelt jäetakse tagasi nõudmata
palga arvel ülemäära saadud summad, kuid
nimetatud paragrahvis pole ette nähtud, et
ametnikult jäetakse tagasi nõudmata need
palga arvel makstud summad, mis ta teenis-
tuses olles rohkem on saanud, kui temal
Palgaseaduse järele õigus oli saada. Kuigi
ametnikule on ülemäära palga makstud
mitte tema, vaid palgamaksja asutise eksi-
tuse läbi, siiski on ametnik kohustatud palga
arvel ülemäära saadud summad tagasi
maksma.

(R. Adm. Os. t. nr. 870^{II}—1925. a.)

---

*Kas tuleb aega, millal kohtuameti kan-
didaadina on keegi kohtuniku ja kohtu-uurija
kohuseid täitnud, teenistusevanemuse palga-
kõrgenduse määramisel arvesse võtta?*

Vastus eitav.

Riigiametnikkude ja teenijate Palgaseaduse Muutmise Seaduse (R. T. nr. 79/80—1925. a.) § 1. märkuse järele kõrgendatakse selle seaduse § 1-es ettenähtud kuupalka neile, kes teeninud vähemalt 3 aastat § 1-es ettenähtud ametites pärast 1. jaanuari 1919. a., kolme tuhande marga võrra, ja neile, kes teeninud vähemalt 6 aastat, kuue tuhande marga võrra. K. A. S. § 408. järele on kohtuameti kandidaadi amet eriamet riigiteenistuses ning samas paragrahvis on ära tähendatud ka kohtuameti kandidaadi teenistuslikud õigused. Kohtuameti kandidaadi teenistuslikud kohustused on ära märgitud K. A. S. § 414—416. Neist selgub, et kohtuameti kandidaadi tegevus seisab mitmesuguste kohtutegevuse täitmisel, muu hulgas ka lisa-rahukohtuniku ja kohtu-uurija kohuste täitmisel Rahukogu komandeerimise alusel. Kuid nende kohuste täitmisel jääb kohtuameti vanem kandidaat ikkagi edasi kohtuameti kandidaadi ametisse, mis ette nähtud K. A. S. § 408-as. — R. T. nr. 79/80—1925. a. avaldatud seaduse nr. 31. järele ei õigusta palga kõrgendust saama selles seaduses ettenähtud ametite kohuste täitmine, vaid selles seaduses ettenähtud ametites teenimine. Kohtuameti kandidaadi amet ei ole aga selle seaduse § 1-es ette nähtud ja sellepärast ei või ka kohtuameti kandidaadi ametis teenimine aluseks olla palga kõrgenduse makmisele eeltähendatud seaduse § 1. märkuse järele.

(R. Adm. os. t. nr. 1093^{II}—1925. a.)

Tsiviil-osakond.

Kas rendi või teenistuse leping?

Viljandi-Pärnu rahukogu Mõisaküla jaoskonna rahukohtunikule 2. mail 1924. a. antud nõudepalves seletas nõudja H. Luts, et kostja H. Saks olnud möödunud aastal ja ka varemalt nõudja juures põllutöeline ja pidanud tegema igal suvel kibedamnl töö-

ajal 60 päeva. Palgaks selle töö eest olnud kostjal tingitud: nõudja talu nurmest umbes 8 vakamaad põldu, 2 vakamaad heinamaad, lehm ja paar lammas talu karjas karjatada, tasuta korter kogu aasta kestvusel ja tööajal talust prii söök. Nõudja öelnud kostjale üles, et viimane, arvates 1. maist 1924. a. teenistusest, palga maa pidamisest ja korterist lahti on. Esimene mai 1924. a. möödunud, kuid kostja ei lahkuvat vabatahtlikult majast. Hinnates oma nõuet 12000 marga peale palub nõudja: kostjat talust ja palgamaa pidamisest välja tõsta ühes temast ärarippuvate kaaselanikkudega ja varandustega. Kostja nõudmist ei tunnistanud ja seletas, et ta mitte nõudja tööline ei olnud, vaid maa rentnik, kes kohustatud oli maakasutamise eest nõudjale tegema 60 tööpäeva. — Rahukohtunik leidis, et poolte vahel on maakasutamise kohta rendileping sõlmitud, mille põhjal kostja nõudjale renti pidi maksuma päevadega, millise rendi kostja ka korralikult äranaksnud. Käsitades ts. kp. s. § 81. ja 129. lükkas rahukohtunik nõude tagasi. Rahukohtuniku otsuse peale antud edasikaebuses väitas nõudja uuesti, et kostja Hans Saks pidas maad mitte kui talu rentnik, vaid kui talu tööline, millepärast palus rahukohtuniku otsust tühistada ja nõudmist rahuldada. Viljandi-Pärnu rahukogu kinnitas rahukohtuniku otsuse ja jättis nõudja edasikaebuse tagajärjeta. Oma otsuse motiivides kirjutab rahukogu, et B. E. S. järele ei tarvitse rent just rahas tasutud saada, vaid ka teistes väärtustes. Kuigi orjuse rent praegu lubatud ei olla ja rentuik selle väärtust rahaga võib tasuda, ei muutvat tööga rendi tasumine selle lepingu iseloomu. Maad olla kostjal nii vähe, et tema rendileping seaduslike pikenduse alla käib. — Selle otsuse peale antud kassatsioonikaebuses palub nõudja rahukogu otsust tühistada Balti tsiviilõiguse § 4033 ja ts. kp. § 129. ja 142. rikkumise pärast. —

Asja ettekannet ärakuulanud olles leiab riigikohus, et maa kasutamise lepingu ise-

loomu kindlaks määramise juures on olulise tähtsusega B. ts. õ. § 4033. Selle paragrahvi järele võib rendi hind seista rahas ehk muis asendatavais asjus. Sama seadustiku § 532. mõistab asendatavate asjade (res fungibiles) all kehalikke asju, s. o. asju, millel on oma mahutavus ja mis teatavat osa ruumist täidavad. Harilikult arvestatakse neid asju ühiskonnas ja läbikäimises mõõdu, kaalu ja summaga. Tööjõul ei ole mahutavust, ta ei täida ka mitte osa ruumist, vaid on abstraktne mõiste. Niisugusena ei saa tööjõud mitte rendi hinnaks olla Balti tsiviilõiguse § 4033. mõttes. Rahukogu on rikkunud selle paragrahvi õiget mõtet, kui ta leiab et rent peale raha võib tasutud saada ka teistes väärtustes. Need teised väärtused rendihinnana on piiratud; nad võivad olla selle paragrahvi järele ainult asendatavad asjad, mitte aga tööjõud ehk orjus. Siin juures tuleb silmas pidada, et Liivimaa talurahva seadus küll tundis rendimaksu tööga ehk nõndanimetatud „teorjuse renti“ (L. t. s. § 149), kuid see maakasutamise viis sai juba 1865. a. ärakeelatud ja keeld uuesti korratud 1917 a. (Собр. узак. и распор. правительства nr. 264—1917. a. peatükk 1922.). Ärariippumata neist keeldudest jäid aga maksma Liivi talurahva sead. §§ 151. ja 152., kus ettenähtud sulaste ehk pere teenistuslepingud, mille järele töö ehk orjuse eest tasuks vähemaid maatükke kasutada antakse. Kuid need maakasutamise lepingud ei ole enam rendilepingud, vaid töö- ja teenistuslepingud. Üleüldiselt tuleb tähendada, et maakasutamise lepingud on rendilepingud, kui kasutamise eest tasu maksetakse rahaga ehk muude asendatavate asjadega. Tasutakse aga maa kasutamise eest tööga ehk orjusega, siis on niisugused lepingud isiklike töö- ehk teenistuslepingud Balti tsiviilõiguse § 4172. mõttes. Seda mitte tähele pannes on rahukogu rikkunud Balti tsiviilõiguse § 4033. õiget mõtet. Peale selle ei ole rahukogu käesolevas asjas ts. kp. s. § 141. ja 142. nõutud otsust lõpuvormis kokkuseadnudki, vaid on piirdunud

ainult resolutsiooniga, millesse mõned põhised mahutatud. Kõike seda arvesse võttes tühistas riigikohus Viljandi-Pärnu rahukogu otsuse selles asjas ja saatis asja uueks otsustamiseks Tallinna-Haapsalu rahukogule. (Riigikohtu tsiv. osak. toim. nr. 971—1925. a.)

Riigi varanduste ülevõtmise komisjoni poolt riigile ülevõetud kivide omandusõiguse nõude alluvus.

Tallinna 5. jaoskonna rahukohtunikule 20.X. 1922. a. antud nõudepalves seletas Tõnu Kuuspuu volinik, et tema volitaja müünud Tallinna linnavalitsusele Rae vallas asuva Viskari koha pealt umbes 12 kant-sülda valmislõhutud kive. Neist kividest olla juba linna viidud 6 $\frac{1}{2}$ sülda, kuna umbes 5 $\frac{1}{2}$ sülda veel koha peal alles olla. Müüdnud kive ei saavat Kuuspuu linnavalitsusele üle anda, sest et maanteede ja sise-miste veeteede valitsus loeb neid riigi omanduseks ning on nende peale aresti pannud. Nõudja volinik palub sellepärast ülemaltähendatud kivid nõudja omanduseks tunnistada ning kostjat s. o. maanteede ja sise-miste veeteede valitsust kohustada neid kive aresti alt vabastama.

Rahukohtunik vaatas asja sisuliselt läbi ja lükkas nõude tagasi. Nõudja edasikäebuse peale tuli asi Tallinna-Haapsalu rahukogus arutusele.

Rahukogu oma otsusega 24/XI. 1924. a. leidis, et vaieluse all olevad kivid Eesti vabariigi omaks on tunnistatud vastava akti läbi ja riigivaranduste ülevõtmise komisjoni poolt on üleantud maanteede ja sise-miste veeteede valitsusele. Kuna vaieluse all olev varandus on riigi omaks tunnistatud avalikõigustisel alusel ja vastav ülevõtmise akt senini jõus püsib ning selle tühistamiseks ei ole nõudja poolt kuskil protesti avaldatud, siis arvas rahukogu, et käesolev asi kui tsiviilkohtule mitte alluv äralõpetada tuleb ja otsustas: rahukohtu-

niku otsus tühistada ja käesolev asi mittealluvuse pärast äralõpetada. — Riigikohtule antud kassatsiooni kaebuses palub nõudja rahukogu otsust ts. kp. s. § 1. rikkumise pärast tühistada. — Asja ettekannet arakuulanud olles leiab riigikohus, et Tõnu Kuuspuu kassatsiooni kaebus rahuldada tuleb. Nõude iseloomu määrab ära nõude sisu. Käesoleval korral palub nõudja oma omandusõigust tunnistada teatava hulga kivide peale ja neid kive aresti alt vabastada. Neist andmeist järgneb, et pooltevaheline vaidlus on vaidlus tsiviilõiguse üle, mida ts. kp. s. § 1. põhjal peavad lahendama tsiviilkohtud. Kostja vastuvaidlused nõude vastu sel alusel, et nõude objekt — kivid — administratiivsete ehk avalikõigusliste asutiste poolt riigi omaks on tunnistatud, ei aseta nõuet väljaspoole tsiviilkohtu võimupiirkonda ja alluvust. Niisugune vastuvaidlus ja seda tõendavad dokumendid tulevad tsiviilkohtu poolt, kui ka igamuu asjaosaliste poolt esitatud tõendusmaterjal, sisuliselt läbikaaluda ja siis nende ja muude tõenduste põhjal nõue kas rahuldada või tagasi lükata, aga mitte ära lõpetada. Nõuet käesoleval korral äralõpetades on rahukogu oluliselt rikkunud ts. kp. s. § 1., millepärast tema otsus ka jõusse ei või jääda (Riigikohtu ts. osak. toim. nr. 939 — 1925. a.)

Üle seadusliku normi makstud üürisummade tagasi nõudmine.

Asjatoimetusest on näha, et Vladimir P. nõudmise aineks kostja Sofia K. vastu oli niisuguste üle seadusliku normi makstud üürisummade tagasi nõudmine, mis kokkuleppe põhjal ilma vaieluseta on makstud vabatahtlikult ja mille eest kindlaks määratud aja jooksul on korterit kasutatud. Sarnasel juhtumisel on tegemist lepinglise vahekorraga, mis lepingu tingimuste täitmise tagajärjel Balti tsiviilõiguse § 3483. jõul oma olemasolu on lõpetanud. Balti

tsiviilõiguse § 3713. järele võidakse tagasi nõuda seda, mis on antud teostamata jäänud lepingu põhjal. Peale selle tuleb tähendada B. ts. õig. 3680. peale, mille järele tagasi nõuda võidakse seda, mis on antud ilma õigusaluseta, eksiarmisel, et andmiseks oldi kohustatud, kus juures § 3686. põhjal eksitus ei tohi seaduse kohta käia (Rechtsirrtum, юридическое заблуждение). Järjekult langeb see õigus ära, kui keegi andis lepingu põhjal, teades oma kohustuse piire. Lõpuks tuleb veel tähendada, et üüriseaduse § 8. loeb küll üle normi minevad üüritingimused maksusetaks, kuid ei keela ära nende vabatahtlikku täitmist. — Nende kaalutluste tagajärjel ei olnud nõudjal, kes ise oma 13. augustil 1923. a. notaariuse kaudu kostjale saadetud avalduses tunnistas, et kõik üürimaksud aja eest 15. okt. 1921 a. kuni 1. augustini 1923. a., 4000 marga suuruses iga kuu eest, on tema poolt kostjale äramakstud ja kõik arved nende vahel äralõpetatud — vähemutki õigust mainitud aja eest vabatahtlikult äramakstud üüri tagasi nõuda. (Riigikohtu tsiv. osakonna toim. nr. 840 — 1925. a.)

Tsiviilkohtupidamise seaduse § 2021. tõlgitsemine.

Kustaas Iter'i pärandusasjas leidis riigikohus, et rahukogu hoiukorras on ära otsustanud pärimisõigusi ülesannud isikute vahel tõusnud tüliküsimused päranduse jätja viimase elukoha üle kui ka selle üle, kas Eestimaa talurahva seaduse või Eestimaa linna seaduse järele kadunud Kustas Iter'i pärijad pärimisõigustesse tulevad kinnitada. Kuna pärijate kinnitus hoiukorras sünnib, siis ei kuulu tüliküsimuste lahendamine pärijate vahel mitte selle kohtupidamiskorra raamidesse. Selleks ei jäta mingit kahtlust ei ts. kp. s. § 2021. tekst, ei ka seadusandlised motiivid selle paragrahvi juurde, mis avaldatud Hassmann'i ja Nolken'i käsiraa-

matus kohtute reformi üle Baltimail. Pärjate vahel tõusnud olulise vaidluse puhul nende õiguste üle, nagu käesoleval korral, oleks rahukogu asjatoimetuse hoiukorras kas seisma panema, või hoopis äralõpetama pidanud ts. kp. s. §§ 2021. ja 2065. määruste vastavalt. Seda mitte tehes on rahukogu oluliselt rikkunud ts. kp. s. § 2021. määrusi ja üleastunud neist piiridest, milles kohus hoiukorras peab teotsema (Riigikohtu tsiv. osak. toim. nr. 950—1925. a.).

Adopteeritud laste õigused.

Balti tsiviilõiguse § 187, 188 ja 259 põhjal saavad adopteeritud lapsed kõik abielus sündinud laste õigused ja võtavad eneste peale kõik niisuguste laste kohustused oma adoptiiv-vanemate vastu. Samuti omavad adoptiiv-vanemad õigusi adoptiivlaste kohta, kui oleks nad nende lihased lapsed. Neil põhjustel peab arvama, et abielunaist, kes ühes oma mehega lapse on adopteerinud, pärast mehe surma tuleb lastega leseks pidada mehest järelejäänud varanduse pärimise suhtes. Kassaatori vastupidine arvamine ei leia enesele kinnitust ei Eestimaa talurahva seaduse § 1063 ega 1064, ei ka B. ts. õ. § 1709-das (Tshiv. osak. toim. nr. 867—1925. a.).

Kinnisvara omandamine igamise teel.

Jaan Nurk ostis Johan Hausberg'i käest Mastaru ehk Panga nr. 41-a talukoha, mis 27. märtsil 1916. a. ostja nimele kreposteeriti. Nimetatud talus valdas ja kasutas 16 vakamaad Karl Hausberg. Viimast kui kostjat palus Jaan Nurk Mastaru talust välja tõsta ja tema käes kasutada olevat maad nõudja omanduseks tunnistada. Kohtupa-

lat lükkas Jaan Nurki nõude tagasi. Oma otsust on kohtupalat põhistanud kaalutlusega, et üks endine Mastaru talu peremees, Ado Hausberg, oli sellest talust koduse lepingu põhjal 16 vakamaad ära müünud Karl Hausberg'ile ja et viimane on mainitud maad „Mastaru sauna“ koha nime all kui omanik valdanud ja tegelikult tarvitanud rohkem kui kolmekümne aasta jooksul. Selle tagajärjel on Karl Hausberg iganemise teel omandanud vaieluse all oleva Mastaru saunakoha ühes selle koha peal asuvate hoonetega. Kohtupalati otsuse peale antud kassatsiooni kaebuses palub nõudja seda otsust tühistada Balti tsiviilõiguse § 812., 813. ning notariaal-seaduse § 310. rikkumise pärast. Riigikohus leiab et nõudja kassatsiooni kaebuse rahuldamiseks ei ole põhjust. Olgugi et ülemalnimetatud paragrahvide järele loetakse kinnisvara omanikuks seda, kes omanikuna kreposti raamatutes ära on tähendatud, ja üldreeglina enne raamatutesse sissekandmist kinnisvara omandajal ei ole mingisugust õigust kolmandate isikute suhtes, siis on sellest üldreeglisest erand tehtud Balti tsiviilõiguse § 855-das, mille põhjal Eesti- ja Liivimaal isik, kes valdanud on kümne aasta jooksul tema nime peale kreposti raamatutesse mittesissekantud kinnisvara sama õiguse § 821—853 ettenähtud tingimustel, tunnistatakse selle kinnisvara omanikuks iganemise tagajärjel. Selle paragrahvi (855) eeskirjale vastab kohtupalati järeldus, et juba sel ajal, kui nõudja Jaan Nurk Mastaru talu ostis ja oma nimele laskis kreposteerida, kostja Karl Hausberg Mastaru saunakoha omanikuks oli saanud iganemise teel. Mastaru talu müüja Johan Hausberg oli juba kaotanud oma omandusõiguse mainitud saunakoha peale ja ei võinud uuele ostjale, Jaan Nurk'ile, rohkem õigusi üleanda, kui tal enesel oli. Küsimus, kas Jaan Nurk oli heas usus, kui ta Mastaru talu ostis, on tähtsusetu, sest et ostja hea või halb usk ei võinud mõjuda Karl Hausbergi omandusõiguse peale. Neil kaalutlustel ei vääri lugupidamist kas-

saatori väide, nagu oleks kohtupalat pidanud kostjalt tõendusid nõudma selle kohta, et temal, nõudjal, enne ostmist teada oli, et kostja on ostnud Mastaru saunakoha endise omaniku käest ning et olemas olid need tingimused, mis kostjale võimaldasid igamise teel nimetatud saunakohta omandada. Lõpuks ei saa ka mitte lugupeetavaks lugeda kassaatori väidet, et kohtupalat ei olewat läbikaalunud tema volinikkude seletusi, et kõne all oleva maatüki omandamine Ado Hausbergilt ja selle valdamine kostja poolt ei andvat kostjale veel õigusi

mainitud maatüki omandamiseks nõudjalt, kui praeguselt „Mastaru“ talu kreposteeritud omanikult, et kostja ei olewat oma õigusi kreposteerida lasknud ja et temal, nõudjal, olewat teadmata olnud kostja vahekorrad Ado ja Johan Hausberg'idega. Kohtupalat on oma otsuse rajanud B. ts. õ. § 855. peale ja sellega vastust annud kõikide nõudja volinikkude eeltoodud seletuste peale. Kohtupalat ei ole kohustatud iga poolte poolt ettetoodud argumendi kohta omas otsuses ettetooma erilisi kaalutlusi (Riigikohtu tsiv. osak. toim. nr. 18—1926. a.).

Trükivead:

„Õigus“ nr. 8 — 1925. H. Siimeri artiklis „Veel kord parandusmaks“ lhk. 209 esimene veerg on trükitud: Me näeme seega, et isegi protsessi-õiguse piirkonnas ei ole sugugi ilmtingimata maksev see põhimõte, et uuel seadusel ei ole tagasiulatuvat jõudu, peab olema: Me näeme seega... et uuel seadusel oleks tagasiulatuv jõud. „Õigus“ nr. 2 — 1925. a. J. Jans'i artiklis „Riigivõimu suvereniteedi piiridest maareformi küsimuses“ lhk. 26, esimene veerg all ääres märkus teine, on trükitud: 2) II C. 3. №№ 888 ja 889. 1828. a. vaata ka II. C. 3. №№ 20.010 ja 20.014, peab olema: II. C. 3. №№ 888 ja 889. 1827. a. vaata ka II. C. 3. № 2202. 1828. a. „Õigus“ nr. 1 — 1925. a. J. Jans'i samas artiklis lhk. 11. teine veerg, on trükitud: 1 märtsil 1721, peab olema: „1 märtsil 1711“.

V. Õigusteadlaste päev

peetakse ära Tartus, Ülikooli hoones, Jaani tän. 22 Matemaatika instituudi ruumides, 8. ja 9. aprillil 1926. a.

Avamine 8. aprillil, kell 10 homm.

Märkus; Sõna- ja hääleõigusega võtavad päevast osa: kohtunikud, kohtu-uurijad, prokurörid, kohtuameti kandidaadid, ülikooli õigusteaduskonna õppejõud, notarid, vannutatud- ja era-advokaadid ja kõik kõrgema juriidilise haridusega isikud.

Päevakord:

8. aprillil:

1. Avamine.
2. Päeva juhatuse valimine.
3. Ülevaade tsiviilaeadustiku kokkuseadmise komisjoni tööst, — refer. R. Gabriel.
4. Parandusõigus tsiviilseadustiku eelkava järele, — refer. M. Pung.
5. Kaubanduskohtute sisseseadmine, — refer. I. Tannebaum.
6. Vallakohtute reorganiseerimine, — refer. J. Jans.

7. Seaduste maksmahakkamine põhiseaduse järele, — refer. O. Tief.

9. aprillil:

8. Kinnihoiu karistus kriminaalseadustiku eelkava järele, — refer. K. Grau.
9. Kõrgema võimu esitajate vastutusele võtmise kord, — O. Tief.

Korraldav toimikond.

Vastutav toimetaja: F. Karlson.

Väljaandja: Tartu Õigusteadlaste Selts.

Toimetuse ja talituse aadress:
Tartu, Aia tän. nr. 35.

Tellimise hind: 450 mk. aast. (8 nummert).
Üksik nummer 60 mk.